

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

Підсумковий звіт

Ремко ван Рі (Нідерланди)

Берт Маан (Нідерланди)

Співавторка: Роксолана Костур (Україна)

1 жовтня 2019

Переклад з англійської мови

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

**Цей звіт підготовлено за фінансової підтримки
Європейського Союзу. Цей звіт є результатом роботи
експертів Проєкту ЄС PRAVO-Justice та не обов'язково
відображає погляди Європейського Союзу.**

Ремко ван Рі – професор порівняльного цивільного процесу юридичного факультету Маастрихтського університету. Наразі він є учасником проєкту Європейського інституту права та УНІДРУА, який спрямований на розробку Європейських Правил Цивільного Процесу. Також професор ван Рі брав участь у багатьох проєктах Європейського Союзу та Ради Європи з питань правової реформи і правової допомоги в Європі та за її межами. У цьому Проєкті визначаються проблеми і впроваджуються кращі європейські практики цивільного і комерційного процесів.

Берт Маан – суддя у відставці. Після роботи на посаді судді у 1976-1992 роках у, переважно, цивільних справах, його було призначено головою загального суду першої інстанції у м. Зволле. У подальшому, до 2014 року він обіймав посаду судді апеляційного суду в Амстердамі. Б. Манн брав участь у численних міжнародних проєктах у сфері права у Центральній та Східній Європі (зокрема, часто залучався до участі у проєктах в Україні), а також за її межами, переважно працюючи над питаннями організації судочинства та судового менеджменту, а також проводив навчання у сфері прав людини (зокрема, за статтею 6 ЄКПЛ, а також статтею 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ).

Р. Костур – адвокатка, партнерка Адвокатського об'єднання «Матвіїв і Партнери» (Львів, Україна), членкиня Дорадчої ради Школи права Українського католицького університету, членкиня Правління Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України», экс-голова Відділення АПУ у Львівській області.

ЗМІСТ

Скорочення.....	4
Стислий огляд	5
I. Вступ.....	6
II. Проведена робота	7
III. Дані	11
IV. Моніторинг.....	30
V. Цикл «Плануй-Роби-Контролюй-Дій» (Plan-Do-Check-Act)	32
VI. Спостереження	33
A. Людські ресурси.....	33
B. Законодавство	35
C. «М'яке право» та судова культура	36
D. Організація.....	38
E. Умови праці та матеріальна база.....	39
F. Адвокатура.....	40
VII. Рекомендації	42
VIII. Висновки і ключові рекомендації	51

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

СКОРОЧЕННЯ

АВС	Альтернативне вирішення спорів
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс України
Мін'юст	Міністерство юстиції України
МПК	Моніторинг процесуальних кодексів
ПРКД	Плануй-Роби-Контролюй-Дій

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

СТИСЛИЙ ОГЛЯД

Цей звіт спрямований на презентацію методології та результатів здійснення моніторингу впровадження нових Цивільного та Господарського процесуальних кодексів України. Моніторинг здійснювався за допомогою спеціально розробленої анкети-опитувальника (Анкета А; «закриті» запитання із декількома варіантами відповідей), а також інструменту для проведення поглиблених інтерв'ю (Анкета Б; «відкриті» питання). Ця методологія призначена не лише для моніторингу імплементації процесуальних кодексів, але й для забезпечення проведення подібної моніторингової практики у майбутньому. Запропонована методологія дозволяє ідентифікувати проблемні сфери судового процесу та судоустрою (тобто там, де нове законодавство не впроваджено належним чином або має негативний вплив на ефективність та якість), збирати та статистично опрацьовувати дані щодо імплементації кодексів, а також визначити заходи щодо вдосконалення судової практики та організації роботи суду і, відповідно, зміцнювати довіру до судової системи. Моніторинг процесуальних кодексів має проводитися регулярно, в ідеалі, окремим організаційним підрозділом Мін'юсту, та за допомогою інструментів, описаних у цьому звіті. Оцінювання результатів моніторингу, а також розробка пропозицій з усунення виявлених недоліків, могли б стати головними завданнями такого підрозділу, який би працював у тісній взаємодії з іншими зацікавленими сторонами (Верховна Рада України, Верховний Суд, Вища рада правосуддя, Офіс Президента України та його дорадчі органи, правоохоронні органи, професійні та громадські організації).

У рамках підготовки цього звіту, крім застосування зазначених інструментів моніторингу, проводилися зустрічі в судах, двосторонні інтерв'ю і круглі столи, які відбувалися у різних регіонах України. Додаткові джерела інформації надавали можливість експертам сформулювати свої змістовні спостереження щодо специфіки кодексів та механізму їх впровадження. Такі спостереження, а також результати анкетування, лягли в основу рекомендацій структурного та практичного характеру.

ВСТУП

Органи влади в Україні надають великого значення новим редакціям Цивільного та Господарського процесуальних кодексів¹ та їх належній імплементації, спрямованій на покращення функціонування судочинства в цивільних і господарських справах і зміцнення довіри до судової системи. Мета реформи процесуального законодавства в Україні є подібною до мети аналогічних реформ в інших юрисдикціях: покращення якості законодавства (включаючи доступ до правосуддя, ефективність судових процедур), підвищення ефективності провадження (включно з рентабельністю, розумністю витрат, скороченням тривалості судових процесів). Іншою метою може бути зміцнення довіри до судової системи.

У межах проєкту ЄС «Право-Justice» розпочато моніторинг впровадження нових редакцій Цивільного та Господарського процесуальних кодексів України (МПК), які були прийняті у жовтні 2017 року та набрали чинності у грудні 2017 року. З огляду на основні цілі місії, експерти розробили методологію моніторингу імплементації нових кодексів, результати якої представлені у цьому Підсумковому звіті, який можна використовувати як відправну точку для впровадження необхідних практичних заходів для покращення імплементації кодексів та визначення суб'єктів, які повинні брати у них участь. Методологію також може бути використано для проведення майбутньої моніторингової практики задля перевірки ефективності проведених заходів та вирішення питання про те, чи є необхідність у додаткових заходах.

Експерти взяли до уваги результати проведення двох інших проєктів:

- проєкт ЄС Twinning «Посилення інституційної спроможності Верховного Суду у сфері захисту прав людини на національному рівні», впроваджений консультантами з Німеччини, Австрії, Латвії та Нідерландів.
- двосторонній проєкт між Україною та Нідерландами, спрямований на розробку керівних принципів (методичних рекомендацій) судової практики (див. нижче).

Висновки та ідеї вищезазначених проєктів були включені до цього звіту. Також, експерти зібрали певні статистичні дані (див. Додаток 6).

¹ Для зручності за текстом також може вживатися вираз: «нові» процесуальні кодекси.

ПРОВЕДЕНА РОБОТА ТА МАЙБУТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

Експертами було розроблено два типи анкет.

Анкета (Опитувальник) А

Анкета А спрямована на з'ясування думки правників з різних сфер юридичної діяльності, які працюють з новими процесуальними кодексами, особливо суддів та юристів-практиків, і, на основі таких думок, отримання уявлення про судову практику. Опитувальник А розроблено на основі спостережень за судовими провадженнями у судах різних регіонів України (див. Додаток 5 – Список відвіданих судів) та за результатами обговорень проблемних питань із зацікавленими сторонами, такими як судді, адвокати і представники влади, індивідуально та у ході круглих столів і конференцій (див. Додаток 4 до списку круглих столів та нарад). Протягом обговорень експерти мали на меті провести первісну ідентифікацію тих аспектів впровадження процесуальних кодексів, що потребують особливої уваги, враховуючи питання, які були доведені до їхнього відома різними зацікавленими сторонами, а також через ретельне вивчення змісту кодексів. Як наслідок, розроблена Анкета містить п'ять основних розділів, присвячених ключовим темам, та вступну частину. Відповіді на анкети зібрані та систематизовані через інструменти «Excel», що дозволило експертам проаналізувати інформацію і зробити висновки за різними критеріями.

Вступна частина Анкети А містить запитання про респондентів: їх стать, професійну належність (суддя, адвокат, корпоративний юрист або інша), для суддів – рівень судової ієрархії, де вони працюють (перша інстанція, апеляція або касація), їхній вік та досвід роботи. Ці вступні запитання дозволили експертам згрупувати свої висновки, базуючись на конкретних особливостях респондентів. Наприклад, можливо, що більш досвідчені юристи мають іншу думку щодо імплементації нових кодексів, ніж менш досвідчені, або ж, наприклад, можуть існувати розбіжності між думкою суддів першої інстанції порівняно із думкою суддів касаційного суду.

П'ять основних розділів, яким передуює вступна частина, присвячені ключовим темам імплементації процесуальних кодексів. Ці теми:

1. Якість кодексів
2. Роль сторін та їхніх адвокатів
3. Роль суду
4. Судовий процес
5. Врегулювання спорів та альтернативне вирішення спорів (АВС)

Глава 1: Якість охоплює аспекти судового процесу, які є центральними для реформи цивільного та господарського судочинства в Україні та світі:

- доступ до правосуддя;
- кореляція між складністю справи та застосовуваними процесуальними правилами;
- ефективність (уникнення зайвих витрат енергії та зусиль);
- рентабельність;
- справедливість остаточного судового рішення та процесу його прийняття.

Якість також охоплює:

- спроможність суддів і адвокатів правильно використовувати і застосовувати процесуальні правила;
- додаткове навчання;

- стабільність процесуальної законодавства без необхідності частого внесення змін;
- забезпечення балансу елементів письмових проваджень та усних слухань під час розгляду справи;
- роль та можливість використання (прикладний характер) судової практики Верховного Суду;
- результати використання цієї судової практики зацікавленими сторонами;
- розмежування того, як ті чи інші категорії справ розглядаються відповідними судами (процесуальні аспекти).

Глава 2: Роль сторін та їхніх адвокатів у судовому процесі охоплює спосіб, у який, як очікується, вони будуть діяти задля того, щоб зменшити судову тяганину, аби дозволити суду ефективно ухвалити справедливе рішення у справі.

У міжнародному контексті все більше уваги приділяється співпраці (кооперації) сторін та їхніх адвокатів, підкреслюючи взаємні обов'язки, та відходу від змагальної моделі судового процесу, яка існувала у багатьох юрисдикціях Західної Європи аж до ХХ століття. Співпраця сторін та їхніх адвокатів означає взяття на себе відповідальності за сприяння суду у прийнятті справедливого рішення, не створюючи процесуальних перепон і не перешкоджаючи процесу його ухвалення. У цьому контексті кооперація є частиною підвищення якості правосуддя, однак це не означає, що судовий процес стає інквізиційним. Натомість, відшуковується потрібний баланс між індивідуальними інтересами сторін та суспільними наслідками участі у механізмі вирішення спорів, створеному та фінансованому державою. Очевидно, слід заохочувати відповідне ставлення сторін та їхніх адвокатів до такої поведінки, відтак Анкета А також стосується аналізу практики застосування санкцій за зловживання процесуальними правами та їх ефективності.

Також розглядаються питання наслідків існування інституту обов'язкового представництва адвокатом (такі норми, втім, можуть скасовані найближчим часом), системи безоплатної правової допомоги, підготовки справи на початкових стадіях судового процесу, необхідності встановлення правил поведінки сторін та їхніх адвокатів перед зверненням до суду (досудова стадія), та правил залучення до участі у справі заінтересованих (третіх) осіб.

Глава 3: Роль суду, насамперед, зосереджена на становищі судді в судовому процесі (не на питаннях, пов'язаних із судоустроєм, хоча вони частково порушувалися під час окремих поглиблених інтерв'ю з респондентами, проведеними на основі Анкети В; у цьому звіті ці питання розглядатимуться нижче).

Теоретично розрізняють змагальну та інквізиційну модель – в іноземній юридичній літературі остання також розглядається під назвою «управління судовими справами» (case management). Хоча, на практиці більшість систем судового процесу демонструють поєднання обох моделей. Елементи змагальності необхідні для того, щоб переконатися, що суди не використовуються у політичних цілях задля реалізації політичної стратегії за допомогою ухвалення судових рішень. Це є частиною соціалістичної спадщини і цього не можна допускати у ліберальних суспільствах (видається, що це одна з причин, чому чинні процесуальні кодекси України роблять акцент на змагальних елементах у судовому процесі). Крім того, змагальність є необхідною у сенсі надання сторонам можливості самостійно вирішувати свої приватні правові спори (надання сторонам повноважень, наскільки це можливо, самим вирішувати власні проблеми в межах закону – також важливий аспект суспільств, які надають перевагу відносно обмеженій ролі держави). Нарешті, елементи змагальності гарантують, що суть справи, переданої до суду, визначають сторони; суддя повинен вирішувати саме цю справу, жодну іншу.

Інквізиційні елементи (або, можливо, краще, інструменти управління справами) потрібні тоді, коли суддя повинен взяти на себе управління порядком розгляду справи через процесуальний механізм суду, по-перше, з метою захисту сторін, які позбавлені належного доступу до суду, коли обмежені засоби для

здійснення правосуддя використовуються неефективно; по-друге, з метою захисту слабших сторін, які не можуть наймати дорогих, висококласних адвокатів, привносячи, де це необхідно, правильний баланс між процесуальними позиціями двох опонуючих сторін; по-третє, з метою захисту платників податків, які не можуть дозволити собі судову систему, яка використовується неефективно.

Таким чином, питання у цій главі зосереджені на такому:

- система розподілу справ у суді (також актуальна для уникнення корупції);
- незалежність та неупередженість судової влади;
- необхідність дискреційних повноважень щодо імплементації процесуальних правил та організації судових слухань;
- встановлення процесуального календаря та обговорення цього календаря зі сторонами та їхніми адвокатами;
- ступінь впливу змагального характеру нових процесуальних норм на справедливість, ефективність та строки розгляду справ;
- інший спосіб проголошення судових рішень (безпосередньо після закриття слухання у нескладних категоріях справ).

Глава 4: Судовий процес стосується, перш за все, питань, які, для забезпечення більшої зрозумілості, експерти хотіли висвітлити в окремому розділі:

- доказів та подання (розкриття) відповідних документів;
- позиції судді щодо запобігання неправильному застосуванню сторонами процесуальних норм;
- інструментів для запобігання порушенню строків розгляду справи;
- ролі судового розгляду в суді першої інстанції у контексті апеляційного та касаційного оскарження;
- особливої ролі апеляційних судів та касаційного суду;
- судових витрат;
- свободи дій у застосуванні процесуальних правил;
- попередніх усних слухань;
- автоматичного направлення справ судами, які не мають юрисдикції, до компетентних судів.

Глава 5: Врегулювання і альтернативне вирішення спорів (ABC), нарешті, стосується питань, пов'язаних із розв'язанням спорів на ранніх стадіях процесу та частотою використання такої можливості, а також використанням ABC у контексті судового розгляду. Ця глава є відносно короткою, адже основний акцент у цій частині приділяється моніторингу судового процесу, а не вирішенню спорів без участі суду.

Анкета (Опитувальник) В

Крім Анкети А, експерти розробили Анкету В із питаннями відкритого типу, які можна використовувати під час проведення поглиблених інтерв'ю. Щоб домогтися необхідної гнучкості розмови, під час інтерв'ю необов'язково вичерпно обговорювати всі запитання в Анкеті В, але вони можуть бути використані як джерело ідей в ході розвитку дискусії. Очевидно, опитані особи повинні мати можливість поставити і власні запитання. Теми, що охоплюються відкритими запитаннями – загальні, такі як сприйняття нових процесуальних норм, роль судової практики, роль сторін та їхніх адвокатів (в тому числі правової допомоги), роль суду, докази, апеляція і касація, судові витрати, врегулювання спорів та ABC, а також примусове виконання судових рішень.

Заходи під час візитів до різних областей України

Під час проведення круглих столів та конференцій учасникам було запропоновано заповнити Анкету А (список круглих столів та конференцій див. у Додатку 4). Анкету А також було поширено через Інтернет.

На основі Анкети В (запитання відкритого типу) експерти проводили інтерв'ю під час візитів до судів та зустрічей з адвокатами. Експерти також зробили власні спостереження під час відвідувань установ судів і судових слухань. Крім того, експерти ознайомилися з роботою канцелярії судів; працівників канцелярії і персонал суду було опитано про їхні враження від нових кодексів. Список судів та юридичних фірм, які відвідали експерти, див. у Додатку 3.

Експерти також взяли участь у зустрічах з представниками Мін'юсту, Державної судової адміністрації, Верховного Суду та Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України».

ДАНІ

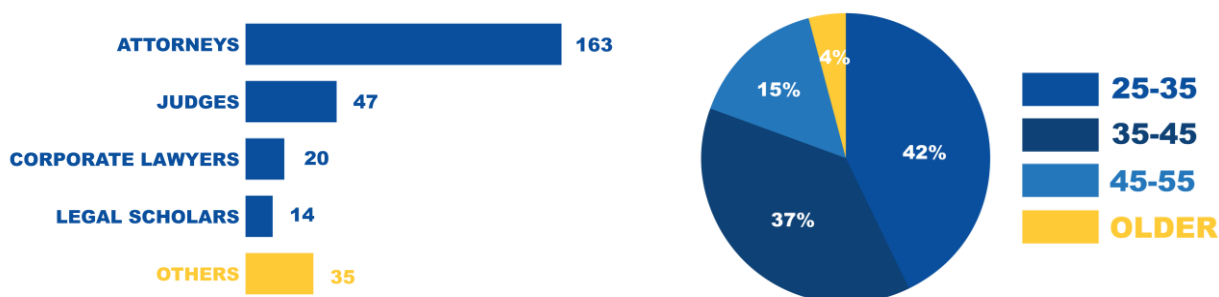
Збір даних відбувався з листопада 2018 до липня 2019 року.

Анкета (Опитувальник) А

Анкету А заповнили 278 учасників. Для ознайомлення з остаточними результатами див. Додаток 5. Експерти встановили, що зведений результат, отриманий на основі обробки даних перших 200 анкет, не особливо відрізняється від зведеного результату, що було отримано після аналізу 278 анкет, тому група респондентів у кількості від 200 до 300 учасників може бути достатньою для майбутнього моніторингу за допомогою Анкети А.

Групу з 278 респондентів можна розділити на такі підгрупи:

Адвокати	163
Судді	47
Корпоративні юристи	20
Вчені-правники	14
Помічники суддів	1
Медіатори	1
Секретарі судового засідання	1
Інші	31

Відшукати дані, отримані від кожної окремої групи респондентів, можна у Додатку 5.

Результати є подібними до тих, які були відображені у проміжному звіті. Номери запитань відповідають оригіналу Анкети А (див. Додаток 1), яка з тих пір була дещо змінена (див. нижче).

Глава 1. Якість кодексів

Запитання 1: Цілі

1. Нові Цивільний та Господарський процесуальні кодекси визначили своїми загальними цілями спрощення доступу до правосуддя, підвищення ефективності процесу, покращення якості судочинства та оптимізацію судових витрат. Чи враховують зазначені цілі судді під час інтерпретації процесуальних правил?

Кількість респондентів, які позитивно і без застережень відповіли на це запитання, є низькою (18,98 %). Найбільша кількість респондентів вважає, що судді, скоріше, враховують цілі процесуальних кодексів під час тлумачення нових правил, а приблизно 26 % опитаних вважають, що судді (мабуть) не враховують їх.

Запитання 2, 3 і 13: Навчання

2. Чи потрібна додаткова підготовка суддів для покращення розуміння ними процесуальних правил?

3. Чи потрібна додаткова підготовка адвокатів для покращення розуміння ними процесуальних правил?

13. Чи є судді достатньо підготовленими для того, щоб досягти мети процесуальних норм, передбачених законодавцем?

Переважна більшість респондентів (понад 85 %) дотримуються думки про те, що додаткове навчання необхідне або імовірно необхідне (навіть попри те, що приблизно 67 % респондентів також вважають, що судді (ймовірно) достатньо підготовлені для досягнення цілей процесуальних норм, передбачених законодавцем). Це і не дивно, враховуючи той факт, що багато респондентів відчують, що їм не було забезпечено достатнього навчання. Більше того, схоже, що проєкти процесуальних кодексів були поширені серед суддів приблизно за 6 місяців до їх прийняття, а практикуючі юристи і поготів здобули знання про нове законодавство лише на той момент, коли воно вже було запроваджене. Очевидно, що це неефективно та не дозволяє підготуватися до забезпечення правильного правозастосування. Ті, хто має занадто легалістичне ставлення до питань, часто забувають про те, що правила як такі не змінюють реальності, оскільки потрібно враховувати поведінку тих, хто їх застосовує. У багатьох юрисдикціях важливі реформи процесуального законодавства часто супроводжуються навчанням та іншими механізмами доведення реформ до відома тих, хто має здійснювати їх імплементацію на практиці (суддів та адвокатів у нашому випадку). Дуже хорошим прикладом є Англія та Уельс у часи важливих реформ Вульфа 1998 року.

Однак, схоже, нічого подібного в Україні не було і немає, і це доволі прикро, враховуючи обсяг реформи процесуального законодавства та її складність. На думку респондентів, опитаних експертами, український законодавчий процес створює проблеми ще й тому, що у парламенті пропонують велику кількість поправок, які часто не сприяють узгодженості та чіткості законодавства. Слід переглянути роль окремого депутата парламенту у розробленні профільного законодавства (у більшості європейських юрисдикцій парламент відіграє набагато меншу роль у таких питаннях, ніж в Україні; часто таку роботу виконують спеціалізовані парламентські комісії; зокрема, в Англії та Уельсі в 1998 році розробка Правил цивільного процесу була делегована парламентом суддям та іншим юристам.

Запитання 4: Внесення змін до процесуальних правил

4. Чи було б корисним гарантувати, що процесуальні правила НЕ будуть змінюватися часто, аби судді та адвокати могли знайти шляхи вдосконалення судового процесу на практиці?

Приблизно 88% респондентів надали ствердну відповідь на це запитання. Очевидно, що стабільність нормативного регулювання аж ніяк не виключає можливості вносити зміни та поправки взагалі. Однак зміни та поправки також можливі без зміни процесуальних норм, наприклад, на основі судової практики Верховного Суду або через вироблення судами єдиних позицій щодо застосування норм, бажано після консультацій з адвокатурою (узагальнення практики, практичні рекомендації тощо). У більшості західноєвропейських юрисдикцій стало зрозуміло, що процесуальні норми можуть створювати лише основу судочинства, але не можуть регулювати всі його аспекти та практичні деталі (щодо кодифікації загалом, про це ще більше 200 років тому відзначав ніхто інший як Жан-Етьєн Марі Порталіс, батько французького Цивільного кодексу 1804 року). Крім того, норми, особливо ті, які вводяться в дію через законодавчий орган, не повинні намагатися врегулювати кожен аспект судочинства, оскільки це

перешкоджає свободі дій та спроможності суддів вирішувати повсякденні проблеми під час здійснення правосуддя. Норми покликані встановлювати межі, в яких має функціонувати судова система, дозволяючи органам правосуддя самостійно здійснювати необхідне коригування. Слід у будь-який спосіб уникати зарегульованості, адже за такого підходу спрацює помилкове уявлення, що правила можуть змінити суспільство самі по собі, тоді як на практиці зміна – складна взаємодія між правилами і тими, хто їх застосовує.

Експерти помітили, що в Україні судді часто вважають, що влада і громадськість, загалом, не довіряють їм. Це призводить до ситуації, коли судді часто не бажають проводити судові слухання у ефективний та дієвий спосіб (використовуючи повноваження і навички управління справами), оскільки бояться критики. Для того, щоб змінити цю ситуацію, можна спробувати надати суддям інструменти для спрямування судових слухань у необхідне русло, та дозволити судам надавати пояснення, яким чином здійснюється судовий процес. Це вимагає додаткового навчання суддів з метою підвищення їхньої кваліфікації.

Запитання 5: Усність

5. Надання усних пояснень може підвищити ефективність розгляду справи у суді. Чи забезпечуються новими процесуальними правилами достатні можливості учасникам надавати усні пояснення?

Близько 70 % респондентів вважають, що проведення усних слухань у новій процесуальній моделі забезпечується належним чином. Втім, приблизно 27% респондентів вважають цей рівень недостатнім. Остання цифра (27 %) може здатися дивною, з огляду на високу забезпеченість усними слуханнями у нових процесуальних кодексах, проте, з іншого боку, вона може пояснюватися тим, що усні слухання не завжди використовуються ефективно. Явка сторін та їхніх адвокатів у судові засідання має надати можливість судді правильно зрозуміти спір, поставити відповідні запитання та запропонувати сторонам висловити думку щодо обставин, які викликають розбіжності. Заслуховування сторін, утім, не варто використовувати там, де це не є ефективним та дієвим, і де письмовій формі – наприклад, стосовно викладу позиції у справі, заяв, клопотань про забезпечення позову та витребування доказів – з точки зору якості та послідовності – необхідно віддавати перевагу як кращій альтернативі.

Під час відвідування судових засідань в Україні експерти відзначили, що багато часу витрачається судом марно, наприклад, судді у присутності сторін та їхніх адвокатів перелічують для аудіо-фіксації усі документи, наявні у справі, і протягом цього часу відсутня будь-яка взаємодія судді та сторін/адвокатів. Очевидно, що такі дії краще виконувати в рамках письмового провадження, за результатами якого під час складання остаточного судового рішення суддя повинен буде зазначити, які докази були взяті до уваги, а які ні, та чому. Іншим варіантом уникнення цих часовитратних заходів без жодної практичної користі може бути передача переліку документів, які містяться у справі, адвокатам, із презумпцією, що такі документи були оголошені в суді (правова фікція), хоча, очевидно, що у такому разі звукозапис не проводиться (але варто запитати, чи потрібен такий звукозапис насправді; хто взагалі звертатиметься до такого запису?).

Також, на думку експертів, необхідно відмовитися від проголошення повних текстів судових рішень як такого, що не має практичної цінності, а є, скоріше, радянською спадщиною, використання якої є недоречним в часи, коли всі користуються сучасними засобами комунікації. Достатньо електронного повідомлення, яке дозволяє усім зацікавленим особам прочитати рішення. Такий підхід до справи також гарантує публічність, а відмова від проголошення судових рішень у суді дозволяє суду приділяти час питанням, які дійсно заслуговують на увагу.

Слід зазначити, що деякі респонденти стверджують, що проголошення судового рішення відразу після слухання є необхідним, адже це надає можливість одразу дізнатися результат вирішення спору. На думку експертів, це, мабуть, означає, що сторонам своєчасно не надають письмове судові рішення, яке

проголошується в суді. Відтак, запропоновано змінити цю ситуацію у тому сенсі, щоб письмовий текст рішення надавався сторонам якнайшвидше, що зробить саме по собі проголошення судового рішення лише задля отримання інформації про нього зайвим (тобто замінити зачитування рішення наданням його письмового тексту, який має бути доступним на час, що раніше був відведений для проголошення).

Запитання 6, 7 та 8: Роль судової практики

6. Чи впливає актуальна судова практика на поведінку сторін при прийнятті рішення про звернення до суду?

7. Чи впливає актуальна судова практика на сторін при прийнятті ними рішень щодо способу (тактики) ведення справ?

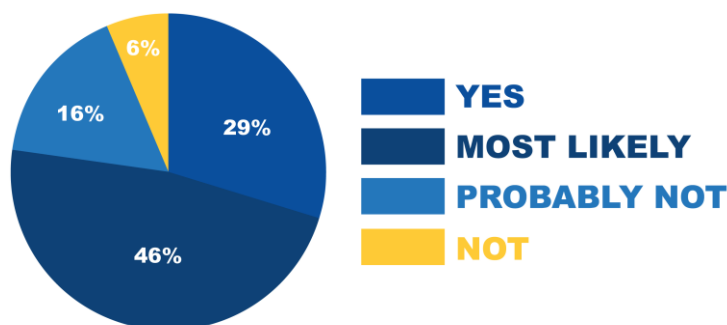
8. Чи впливає актуальна судова практика на суддів?

Приблизно 90 % респондентів відповідають на вищенаведені питання ствердно. Це означає, що Україна надзвичайно змінилася з тих часів, коли судова практика не відігравала жодної ролі, як і у багатьох Центрально та Східно-європейських державах. Це може вказувати на те, що адвокати ефективно інформують своїх клієнтів про відповідну судову практику, і що на основі цієї інформації клієнти вирішують, чи варто звертатися до суду, чи ні (хоча під час інтерв'ю виявлялося, що іноді виникають сумніви щодо інформації, яку адвокати надають своїм клієнтам). Це також може вказувати на те, що адвокати ретельно досліджують судову практику, вирішуючи питання про те, яким чином вести справу у разі її передачі до суду. Крім того, до судової практики серйозно ставляться і судді. Потрібно зазначити, що система відображення результатів розгляду справ все ще розвивається: експертам було показано нову внутрішню базу даних, розроблену Верховним Судом, що дозволяє певним особам отримувати доступ до його судової практики. Очевидно, такі ініціативи дуже важливі. У сучасному суспільстві судова практика має бути вільною для громадськості.

Запитання 9: Судова практика та її єдність

9. Чи забезпечує актуальна судова практика більш уніфіковане застосування закону по всій країні?

Близько 75 % респондентів вважають, що система відображення результатів розгляду справ позитивно впливає на однакове застосування закону по всій Україні. Знову ж таки, це вказує на те, що судді зважають на судову практику, адже остання впливає на їхні рішення, і що, як правило, судова практика сприймається серйозно. Це надзвичайно велика зміна порівняно з попередньою ситуацією; це свідчить, що нові процесуальні норми мають дуже позитивний ефект на думку тих, хто їх застосовує та працює з цими нормами. Однак, все ж понад 20 % респондентів вважають, що судова практика не відзначається єдністю.

Запитання 10 та 11: Судова практика та орієнтири для суддів

10. Чи достатньо поінформовані судді про практику розгляду справ касаційним судом?

11. Чи дають рішення касаційного суду достатнє розуміння про те, яким чином суд касаційної інстанції застосовує та тлумачить закон?

Приблизно 78 % опитаних позитивно ставляться до спрямовуючого ефекту судових рішень Верховного Суду, тоді як близько 20 % із цим не погоджуються. Орієнтовно 73% респондентів вважають, що судді достатньо обізнані із судовою практикою Верховного Суду, натомість біля 18 % опитаних вважають, що це не так. Це, мабуть, пов'язано з експериментами, які проводяться задля забезпечення доступності судової практики касаційного суду через онлайн-платформи. Деякі судді зазначили, що вони змушені отримувати інформацію з комерційних видань, щоб ознайомитись із відповідною судовою практикою, оскільки серед інформації, яку надає сам касаційний суд, важко здійснювати пошук. Комерційні видання групують судові рішення з відповідних питань та надають необхідні інструменти для кращого розуміння судової практики, тоді як онлайн-платформа Верховного Суду, очевидно, лише забезпечує судову практику без таких інструментів. Деякі судді повідомили експертів, що вони не мають доступу або не знають про онлайн-платформу касаційного суду, і що вони змушені приватно виписувати та оплачувати комерційні видання. Верховний Суд може розглянути можливість систематизувати та покращити доступ до своєї судової практики.

Ця ситуація вимагає, аби онлайн-платформа судової практики Верховного Суду була доступною не лише для внутрішнього користування суддів касаційного суду, а й для усієї правової спільноти. Така система, з огляду на велику кількість справ, має забезпечувати предметний пошук судової практики відповідно до конкретних запитів користувача.

Запитання 12: Обов'язковість судової практики

12. Який статус судових рішень касаційного суду?

Дивно, але серед респондентів немає згоди щодо статусу судових рішень касаційного суду. Приблизно 35 % вважають, що ці судові рішення є обов'язковими та їх повинні виконувати судді нижчих інстанцій, тоді як біля 48 % вважають, що вони носять лише рекомендаційний характер. Це означає, що останні респонденти вважають, що ситуація в Україні схожа на ситуацію, наявну в багатьох інших юрисдикціях континентального права, де не існує системи обов'язкового прецеденту. Приблизно 35 % респондентів, які вважають, що рішення касаційного суду є обов'язковими, як видається, працюють під впливом системи загального права, де, справді, судова практика є обов'язковою, і де є механізми розмежування на випадок, якщо суддя вважатиме, що у конкретній справі не потрібно дотримуватись відповідного рішення Верховного суду. З огляду на те, що Україна є юрисдикцією континентального права і, оскільки механізми відходу від позиції касаційного суду є дуже трудомісткими, експерти вважають, що, як і в будь-якій країні континентального права, судова практика повинна мати рекомендаційний характер, дозволяючи суддям не погоджуватися з постановами касаційного суду без проведення обґрунтування відходу від їх правової позиції. Цей підхід покладає тягар викладення мотивів, чому в конкретному спорі необхідно дотримуватися тої чи іншої судової практики, на касаційний суд, а не на суддів нижчих інстанцій (які, тим не менш, з міркувань прозорості, повинні пояснити, чому вони вирішили не дотримуватися судової практики, яка, вірогідно, мала би бути застосована у конкретній справі). Втім, у такому випадку, касаційний суд, скасовуючи рішення суду нижчого рівня, має навести чіткі аргументи, чому відповідна судова практика мала значення для справи та підлягала врахуванню.

Запитання 14: Типи проваджень

14. Чи вдало впроваджені відмінності між процедурами для конкретних видів справ (цивільних, адміністративних тощо)?

Приблизно 48 % респондентів вважають, що розмежування юрисдикцій працює добре, тоді як близько 36 % вважають, що це не так. Експерти погоджуються з думкою меншості, що нові кодекси все ще дещо статичні щодо доступних варіантів провадження. Особливо нечасто використовується провадження для «малозначних справ» (ст. 274 ЦПК), хоча велика кількість справ, у принципі, дійсно підпадає під ознаки цього провадження. Виявляється, що розгляд «малозначних справ» можливо відносно легко провести у порядку загального провадження. Проблема, здається, полягає в тому, що провадження для «малозначних справ» передбачає повністю письмову процедуру, тоді як судді вважають, що в багатьох випадках потрібно призначити слухання. Для експертів це не є несподіванкою, адже одне слухання у незначній і нескладній справі може дозволити судді добре зрозуміти справу протягом досить короткого періоду часу, тоді як суто письмове провадження у справі, передбачене українським законодавством для малозначних справ, виявилось менш ефективним.

Насправді, у багатьох юрисдикціях письмовий судовий процес часто призначається для більш складних, спеціалізованих справ, у яких слухання можуть бути не дуже корисними, тоді як усні слухання часто призначаються для нескладних справ. Так чи інакше, експерти вважають, що найкращим підходом до вирішення цього питання може бути більша свобода дій стосовно правил, яка б дозволяла судді та сторонам вирішувати, яким є оптимальний процесуальний порядок розгляду справи. Це означає, що суддя та сторони обговорюють на ранній стадії судового процесу, які дії необхідно вчинити з точки зору процесуальних вимог закону, узгоджують процесуальний календар, що використовуватиметься у якості орієнтиру під час судового процесу. Цей підхід пропагується у деяких західноєвропейських юрисдикціях, особливо у Швеції.

Необхідно також зазначити, що багато опитаних експертами заявляли, що розрізнення між цивільними і адміністративними справами створює труднощі і призводить до постановлення ухвал, якими вирішується питання щодо того, яким чином класифікувати ці справи.

Глава 2: Роль сторін та їхніх адвокатів

Запитання 15 та 16: Зловживання процесуальними правами

15. Чи ефективні санкції, передбачені процесуальними нормами, проти неналежної процесуальної поведінки?

16. Чи потрібні зміни в правилах щодо протидії неналежній процесуальній поведінці?

Приблизно 45 % респондентів вважають, що санкції проти неналежної процесуальної поведінки сторін є скоріше ефективними, і близько 45 % вважають, що це, мабуть, не відповідає дійсності. Орієнтовно біля 10 % опитаних не мають однозначної відповіді на це питання. Отже, вірогідно, потребується ретельне опрацювання цієї проблеми, оскільки неналежна процесуальна поведінка є системною проблемою у судових процесах, а тому правові системи повинні забезпечувати достатні засоби для припинення такої практики. Цьому питанню має бути приділена особлива увага, тому що близько 63 % респондентів вважають, що правила судочинства проти неналежної процесуальної поведінки потребують змін.

Запитання 17: Обов'язкове представництво та якість

17. Обов'язкове представництво адвокатом підвищує якість судового рішення.

Приблизно 64 % опитаних вважають це твердженням правдивим, а близько 28 % – ні, що означає потребу більш глибоко дослідити це питання. Очевидно, що адвокати можуть покращити якість судових рішень,

адже очікується, що вони відфільтрують «фіктивні» (технічні) справи або справи, які не мають жодних перспектив успіху. Більше того, адвокати знатимуть, які документи мають значення для справи, і зможуть вчасно підготувати і подати їх. У цьому контексті надзвичайна змагальність може бути не дуже корисною. Оскільки нові кодекси у якості відправної точки установили змагальний підхід, необхідно приділяти увагу ролі адвокатів у цій моделі. Якщо участь адвокатів не підвищує якості судових рішень, тоді необхідно вжити додаткових заходів, наприклад, запровадити модель судових процесів з більшою взаємодією. При цьому, можуть виявитися необхідними додаткові правила щодо освіти і навчання, а також щодо прийому до адвокатури. Громадяни повинні мати можливість покладатися на адвокатів (і на їх здатність забезпечити належний правовий супровід), які пройшли кваліфікаційне оцінювання та здатні вселити довіру клієнтам, які наймають їх, щоб захистити свої, часто життєво важливі інтереси. Слід відзначити, що наразі цілком вірогідним є скасування положень Конституції щодо обов'язкового представництва адвокатом в судах.

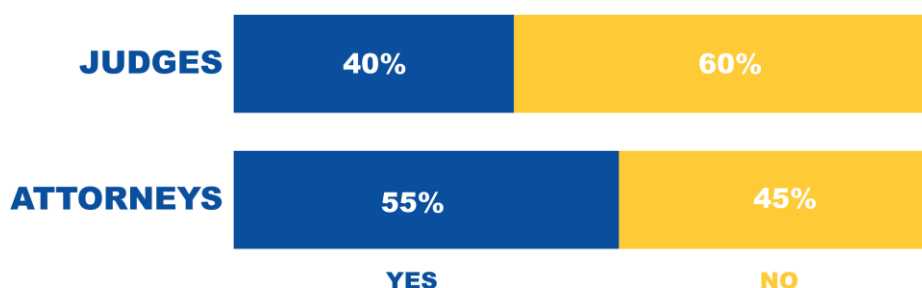
Запитання 18, 19 та 20: Наслідки обов'язкового представництва

18. Обов'язкове представництво впливає на доступ до правосуддя.

19. Обов'язкове представництво впливає на ефективність судового провадження.

20. Обов'язкове представництво впливає на справедливість судового провадження.

Приблизно 70 % опитаних вважають, що обов'язкове представництво підвищує рівень доступу до правосуддя. Це виглядає дещо дивним, адже обов'язкове представництво, очевидно, збільшує витрати сторін у зв'язку з реалізацією права на доступ до суду, звісно, якщо система безоплатної правової допомоги функціонує ефективно або немає інших засобів для залучення адвоката для осіб, які не можуть собі його дозволити. Рекомендовано, щоб вплив обов'язкового представництва на доступ до правосуддя перманентно досліджувався, особливо з точки зору обсягу витрат та системи надання безоплатної правової допомоги. Така ж кількість респондентів, приблизно 70 %, також вважають, що обов'язкове представництво впливає на ефективність судового провадження, скоріше, позитивно, адже суддя, розглядаючи справу, може розраховувати на кваліфікованих адвокатів, а не на самих лише сторін, які, очевидно, потребують, щоб суд значною мірою скеровував їх, коли вони самостійно беруть участь у справі. Було б також доречно знати, як громадськість, клієнти, оцінюють роботу своїх адвокатів. Аналіз результатів засвідчує, що думка суддів та адвокатів помітно відрізняється. Наприклад, на двадцяте питання «так» (обов'язкове представництво впливає на справедливість) відповідають лише 37 % суддів, у той час як серед адвокатів ця кількість становить 55 %.

З огляду на позитивні аспекти обов'язкового представництва, цікаво, що лише біля 43 % респондентів вважають, що воно впливає на справедливість, а 47 % опитаних вважають, що це не так. Що стосується питання 19, то 80 % суддів та адвокатів вважають, що зв'язок між ефективністю судового провадження і обов'язковим представництвом існує.

Запитання 21 та 22: Безоплатна правова допомога

21. Чи існує зв'язок між системою безоплатної правової допомоги та обов'язковим представництвом?
 22. Чи забезпечує система безоплатної правової допомоги достатній доступ до суду для малозабезпечених сторін?

Приблизно 51 % респондентів вважають, що зв'язок між системою безоплатної правової допомоги та обов'язковим представництвом існує, тоді як близько 20 % вважають, що це не так, і приблизно 28 % не змогли надати однозначної відповіді. Це вказує на те, що багато респондентів не мають чіткої позиції щодо взаємовідношення між обов'язковим представництвом та доступом до правосуддя. Якщо доступ до правосуддя дійсно є елементом права на справедливий суд, як це впливає з рішення Європейського суду з прав людини у справі Голдера («Голдер проти Сполученого Королівства», 21 лютого 1975 року), то всі респонденти, які є адвокатами, мали б відповісти ствердно. У ситуації, коли представництво є обов'язковим, правова система повинна передбачати для малозабезпечених сторін судового процесу інші засоби отримання правової допомоги адвоката, чи то за допомогою системи *pro bono*, чи то за допомогою платної юридичної допомоги, чи за допомогою таких інструментів як оплата за результатом («гонорар успіху») (див. також рішення ЄСПЛ у справі «Ерей проти Ірландії» від 9 жовтня 1979 року). Природньо, що близько 51 % опитаних відзначили міцний зв'язок між обов'язковим представництвом та безоплатною правовою допомогою, але насторожує, що 20 % мають протилежну думку, тоді як приголомшливі 28 % не мають відповіді на це питання. Підвищення обізнаності з цього питання серед юристів очевидно необхідним. Це дійсно так, адже 27% опитаних вважають, що система безоплатної правової допомоги в Україні недостатньо розвинута та не гарантує доступу до правосуддя для малозабезпечених сторін, а біля 17 % не змогли дати відповіді, чи так це насправді. Знову ж таки, наведені думки про необхідність навчання, освіти і доступу до професії, свідчить про актуальність цього питання.

Запитання 23: Доступ до правосуддя

23. Чи може бути гарантований доступ до суду для малозабезпечених сторін іншими способами, ніж безоплатна правова допомога (наприклад, само-представництво та допомога стороні, яка не має адвоката, з боку суду)?

Приблизно 50 % респондентів вважають, що правова допомога є єдиним засобом гарантувати доступ до правосуддя соціально незахищеним сторонам. Близько 43 % вважають, що також можна (ймовірно) використовувати інші засоби, щоб гарантувати їм доступ до правосуддя. Знову ж таки, це свідчить про те, що значна кількість респондентів не усвідомлює можливості забезпечити доступ до правосуддя без фінансової допомоги держави.

Запитання 24, 25 і 26: Підготовка справ

24. Чи є матеріали справи достатньо підготовленими сторонами, коли вони подають їх до суду?
 25. Чи є матеріали справи достатньо підготовленими адвокатами, коли вони подають їх до суду?
 26. Чи потрібні правила, які б спрямовували поведінку сторін та їхніх адвокатів, перш ніж звертатися до суду?

Лише біля 3 % респондентів відповідають «так» без будь-яких застережень щодо достатньої підготовки сторонами документів перед тим, як звернутися до суду. Близько 50 % відповідають, що справи «ймовірно» достатньо підготовлені сторонами, а 40 % респондентів відзначають, що це (мабуть) не так. У той же час переважна більшість респондентів вважають, що адвокати (ймовірно) належним чином готують справи перед тим, як звернутися до суду (приблизно 85 %). Це дивно, оскільки важко зрозуміти, як адвокат може бути добре підготовлений, в той час як клієнт – ні, якщо тільки запитання не були трактовані респондентами таким чином, що мова йде про підготовку сторонами судового процесу лише у випадках, коли вони не представлені адвокатом. У зв'язку з цією невизначеністю відповідні питання

будуть перефразовані та спрощені в Анкеті А для подальшого використання, і загалом стосуватимуться ситуацій, за яких юридичне представництво є обов'язковим.

Експерти також вважають, що необхідне подальше дослідження питання якості підготовки документів, оскільки дієва система правосуддя можлива лише тоді, коли сторони та адвокати належним чином готуються перед тим, як звернутися до суду. Це є спільною відповідальністю. Якщо існують проблеми (приблизно 71 % респондентів вважають, що проблеми дійсно є, адже вони виступають за необхідність існування процесуальних правил, що врегульовують дії суддів та адвокатів перед зверненням до суду), то прикладом можуть слугувати англійські перед-процесуальні протоколи; такі інструменти, як цей, можливо, варто розглянути в Україні. Позитивна риса таких протоколів: до того, як справу буде передано до суду, сторони та їхні адвокати з'ясовують, чи можливе мирне (компромісне) врегулювання спору і, якщо це неможливо, – належно підготовлена справа передається до суду. Очевидно, можуть бути передбачені також менш суворі заходи, такі як підхід «розкриття карт» на ранніх стадіях судового процесу, включаючи подання доказів (Україні відомий цей підхід, але здається, що цій системі шкодить наявна судова практика, яка дозволяє без обґрунтування подавати докази пізніше). Нижче це питання буде досліджено додатково.

Запитання 27 і 28: Треті особи

27. Як функціонує система залучення заінтересованих (третіх) осіб до участі у справі, що розглядається?

28. Як часто заінтересовані (треті) особи допускаються до участі у справі, що розглядається?

Приблизно 73 % респондентів вважають, що система допуску заінтересованих (третіх) осіб до розгляду справи працює добре. Близько 63% опитаних дотримуються думки, що таких осіб часто допускають до розпочатого судового процесу, тоді як приблизно 31 % вважають, що це трапляється час-від-часу.

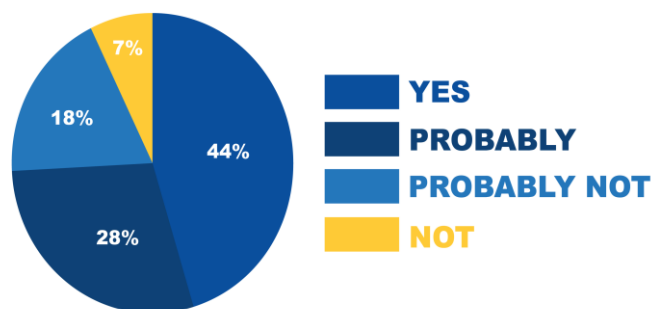
Експерти вважають, що в Україні залучення третіх осіб (особи, які не є сторонами спору) відбувається часто, хоча в інших країнах це трапляється значно рідше. Будь-яке залучення третьої особи призводить до ускладнень процесу, зумовлюючи більшу тривалість судового розгляду, а тому таке явище необхідно оцінювати критично. Якщо це об'єктивно можливо, передумови та ускладнення процесу, наявність яких можуть спричинити залучення третіх осіб, повинні бути усунені.

Глава 3: Роль суду

Запитання 29: Розподіл справ

29. Чи є прийнятною існуюча система розподілу справ між суддями?

Приблизно 75 % респондентів вважають, що чинна система розподілу справ є (ймовірно) задовільною, хоча у 18 % є сумніви. На думку експертів, система може бути вдосконалена шляхом розподілу справ на пізній стадії, безпосередньо перед тим, як призначено перше слухання, щоб запобігти контактам сторін із суддею. Очевидно, що судді ніколи не повинні приватно збиратися з однією зі сторін поза судовою залогою, але для того, щоб значно ускладнити можливість таких зустрічей, практичну значимість може мати саме така система розподілу, що не дозволяє сторонам заздалегідь дізнатися, хто є «їхнім» суддею. Експерти також задаються питанням, як система з випадковим розподілом може

одночасно поєднуватися з бажанням мати спеціалізованих суддів, які б розглядали справи у межах їх предметної компетенції.

Під час візитів до суду та зустрічей з адвокатами стало зрозуміло, що спосіб розподілу в повсякденній практиці дає можливість втручання у систему, що суперечить визнаному ідеалу випадкового розподілу, що спрямовано на запобігання будь-якого неправомірного впливу. Це робить функціонування системи випадкового розподілу справ проблематичним. Окрім розподілу справи на пізніх стадіях (див. вище), бажано розробити чіткі критерії розподілу справ (робоче навантаження, хвороба, відсутність, інші судові та/або адміністративні обов'язки, спеціалізація, досвід роботи), та оприлюднити їх. Це дозволило б розробити витончену інформативну систему розподілу справ замість системи випадкового розподілу за допомогою комп'ютера, – систему, яка, очевидно, спричиняє найрізноманітніші практичні проблеми, і яка невідома в багатьох європейських юрисдикціях (винятком є Німеччина).

Запитання 30 та 32: Незалежність суддів

30. Чи нові правила сприяють незалежності суддів (тобто, при ухваленні рішень на суддю не впливають інші судді або органи державної влади)?

32. Чи потрібні додаткові заходи для посилення незалежності суддів?

Приблизно 57 % респондентів вважають, що нові процесуальні норми сприяють незалежності суддів, натомість близько 34 % рахують, що це навряд чи відповідає дійсності. Існування такої значної кількості респондентів – мова йде про 34 % – викликає занепокоєння, так як більше ніж 80 % опитаних вважають, що, ймовірно, необхідні нові заходи для посилення незалежності. Крім того, видається, що довіра громадськості до судової влади в Україні є досить низькою порівняно з довірою до судів у європейських державах, а тому все ще є над чим працювати, в тому числі з точки зору забезпечення громадськості достовірною інформацією.

Запитання 31 і 33: Неупередженість суддів

31. Чи нові правила сприяють неупередженості суддів (тобто, суддя не надає переваг жодній зі сторін)?

33. Чи потрібні додаткові заходи для посилення неупередженості суддів?

Приблизно 57 % респондентів позитивно відповідають на перше запитання. Близько 34% вважають, що нові процесуальні правила не сприяють неупередженості суддів. Остання група є досить великою, а, отже, над цим слід замислитися, зокрема і тому, що біля 75 % респондентів заявляють, що (ймовірно) необхідні нові заходи, які посилять незалежність.

Запитання 34 та 35: Довіра та дискреційні повноваження

34. Чи має суддя отримати більше свободи у контексті інтерпретації процесуальних норм?

35. Чи повинен суддя мати більше свободи в організації судових слухань?

Відповіді респондентів, здається, розділилися порівну щодо того, чи потрібно надавати суддям більше довіри задля належної реалізації процесуальних норм: приблизно 45 % позитивно відповідають на це питання і близько 51 % – ні. Що стосується відповідей на друге питання, то картина є неоднозначною. Приблизно 62 % респондентів виступають за надання дискреційних повноважень суддям для організації судових слухань і, очевидно, вважають, що в цьому відношенні судді спроможні приймати дискреційні рішення. Тим не менше, близько 35 % респондентів висловлюють сумніви або виступають проти такої свободи. Це може означати, що значна частина опитаних недостатньо довіряють професійним якостям суддів, відтак доцільно було б дослідити, чи це дійсно правда, чи є ситуація критичною, а також виявити причини такої можливої недостатньої довіри.

Запитання 36: Практичні поради

36. Чи слід дозволити суду проводити аналіз можливих шляхів, якими справа може розвиватися у суді?

Дозвіл судді аналізувати, яким чином справа може просуватися в суді, особливо якщо це робиться на ранніх стадіях судового процесу, наприклад під час попереднього засідання, коли сторони дізнаються про усі аспекти своєї справи, забезпечує сторонам інструмент для оцінювання своїх шансів на успіх, при цьому враховується додаткова інформація, отримана під час слухання. Цей інструмент може спонукати їх переосмислити свою процесуальну позицію та зробити вибір на користь врегулювання спору, щоб уникнути ризиків, витрат та зусиль, пов'язаних із судовим провадженням. Приблизно 70 % респондентів висловлюються за те, щоб надати суду таку можливість, і, оскільки процесуальні норми не забороняють судді це робити, то для нього/неї це може бути цікавим інструментом управління справами. У розмові зі сторонами та їхніми адвокатами аспекти, що стосуються обов'язку доказування і пов'язаного з ним ризику (яка із сторін несе ризик, якщо не буде представлено достатніх доказів), також можуть схилити сторони по-новому поглянути на загрози і можливості. Очевидно, що судді потребують навчання з цього приводу, наприклад, щоб не створювати враження упередженості. Таке навчання можна забезпечити у співпраці із суддями з юрисдикцій, де застосовуються подібні інструменти. Крім того, це може потребувати зміни процесуальної культури також із боку адвокатів; це навіть впливає на відносини між адвокатом і клієнтом.

Запитання 37: Сторони, не представлені адвокатом

37. Чи буде це також потрібно (див. запитання 36) у випадку, якщо сторону НЕ представлятиме адвокат?

Приблизно 67 % респондентів ствердно відповідають на це питання. На думку експертів, однак, не очевидно, що самі сторони без допомоги адвоката зможуть зрозуміти аналіз можливого руху справи, наданий суддею. За бажання збільшити ймовірність такого розуміння, суддя повинен спілкуватися зі сторонами у звичайній, а не формально-юридичній манері, дозволяючи сторонам зрозуміти висновки, які випливають з наданої ним / нею інформації. Суддя повинен усвідомлювати той факт, що він / вона спілкується не з кваліфікованими юристами, і повинен бути в змозі висловити свої думки відповідним чином. Експерти вважають, що в цьому разі потрібне адекватне і цілеспрямоване навчання суддів, хоча на даний час актуальність такого навчання може бути під питанням через обов'язкове представництво адвокатами у цивільних та господарських спорах.

Запитання 38: Пасивний суддя та справедливість

38. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи призводить це до справедливого розгляду справи?

Процесуальну систему в Україні можна охарактеризувати так: це система, в якій межі судового розгляду визначаються сторонами, які є винятково відповідальними представляти те, що має значення для справи, і надавати відповідні документи (докази), і в якій суддя має забезпечити належний і ефективний судовий процес. Відповіді на зазначене питання слід оцінювати з цієї точки зору.

Приблизно 50 % респондентів відповідають на це питання позитивно, тоді як близько 44% відповідають на нього негативно. Це означає, що переважна меншість респондентів не впевнена, що підхід українського законодавця, який надає перевагу змагальній системі, є правильним, особливо там, де багато інших європейських юрисдикцій – зокрема, коли це стосується ролі суду в ефективності та швидкості судового процесу – відійшли від змагальності, запровадивши більш кооперативні моделі судових процесів. Як свідчить історія, змагальність у своєму крайньому прояві не сприяє ефективності, результативності та рішенням, які засновані на фактах і наближені до істини («справедливі рішення»). Змагальні системи часто дозволяють стороні, яка має більші фінансові засоби, виграти справу, оскільки суддя є пасивним, а адвокати виконують більшу частину роботи. Очевидно, що в такій ситуації сторона з

найкращими (і, як правило, найдорожчими) адвокатами, ймовірно, виграє справу. Недаремно в США з їхнім надзвичайно змагальним підходом до судових процесів радять наймати найкращого адвоката з можливих (тобто найдорожчого адвоката, якого можна собі дозволити), адже тоді часто шанси виграти справу значно збільшуються. Такий підхід не завжди призводить до справедливих рішень, тобто рішень, заснованих на справжніх фактах, у яких сторона, на боці якої правда, дійсно виграє свою справу.

Запитання 39 та 40: Пасивний суддя та ефективність / розумні строки

39. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи призводить це до ефективного розгляду справи?

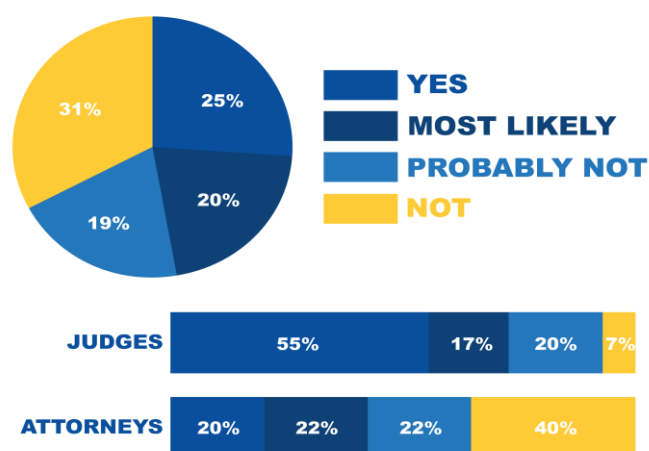
40. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи впливає це на додержання вимог щодо розгляду справи протягом розумного строку?

Приблизно 43 % респондентів позитивно відповідають на перше питання, і близько 50 % відповідають негативно. Отже, немає більшості на підтримку позиції, що пасивний суддя підвищує ефективність провадження. У дебатах у сфері вирішення судових спорів на міжнародному рівні поширена думка, що пасивні судді не підвищують ефективність провадження, тому більшість сучасних правових систем запровадили т. зв. засоби управління справами (case management), які дозволяють судді контролювати час, якого вимагає судовий розгляд, а в деяких юрисдикціях навіть надають судді інструменти для допомоги сторонам на стадії надання доказів. Управління судовими справами гарантує, що обмежені ресурси використовуються бережливо, судові спори не залежать від примх сторін, а інші справи, які очікують розгляду, також матимуть призначену дату у суді протягом розумного строку. Це належить до вимог справедливого судового розгляду відповідно до статті 6 ЄКПЛ (рішення у справі «Капуано проти Італії», 25 червня 1987 року). Вважається, що пасивність судді зумовлює накопичення судових справ та призводить до млявих судових процесів. Було б цікаво дослідити, чи пасивна роль судді є проблемою для судового процесу в Україні. Можливо, це не так, оскільки близько 56 % опитаних вважають, що пасивна роль судді не впливає на вимогу розглянути справу протягом розумного строку. Якщо це дійсно так, то це настільки дивно, що питання, безумовно, заслуговує на подальшу увагу.

Запитання 41: Судові рішення в усній формі

41. Чи буде доцільним впровадити систему, яка дозволить суддям у порівняно нескладних категоріях справ ухвалювати рішення в усній формі (за належної фіксації) безпосередньо при закритті слухання?

Меншість з усіх опитаних виступає проти такого нововведення (біля 45 %), тоді як приблизно 50 % виступають за («За» 73 % суддів і лише 41 % адвокатів). Дослідження в Нідерландах показали, що запропонований підхід підвищує ефективність судочинства і не впливає на якість судових рішень, оскільки судді застосовуватимуть його лише у відносно нескладних, малозначних справах, які не потребують тривалого розгляду (і після усного слухання), де мотиви ухваленого рішення можуть бути негайно озвучені суддею та зафіксовані секретарем судового засідання. Такий підхід також вимагає кваліфікованих і рішучих суддів, які націлені на розгляд справ відповідно до їхньої складності та конкретних обставин. Більше того, зазначене справджується, якщо така практика дійсно обмежується простими та цілком зрозумілими справами; слід уникати такої практики у більш складних справах, оскільки, як підказує досвід, у

таких ситуаціях можуть бути допущені помилки. Можливо, було б доцільно показати українським суддям потенційні наслідки голландського підходу на тренінгах, надавши їм можливість обміркувати це питання, щоб вони могли визначитися, чи відповідає цей підхід українській правовій культурі.

Глава 4: Судовий процес

Запитання 42 та 43: Збирання доказів

42. Який вплив на вирішення справи мають нові норми щодо обов'язків при збиранні сторонами доказів?

43. Чи потрібно додатково уточнювати обов'язки суду щодо збору доказів?

Приблизно 71 % респондентів, більшість з яких становили судді, відзначили позитивний ефект від запровадження нових зобов'язань сторін щодо збирання доказів. Це не є дивним, оскільки нові правила перекладають велику частину роботи на стадії доказування на сторін та заощаджують час суддям, дозволяючи їм звертати увагу на інші питання, зменшуючи затримки у розгляді справ. Близько 63 % респондентів також вважають, що обов'язки судів у справі щодо збирання доказів потребують подальшого уточнення. Це, швидше за все, означає, що суди мають різні думки щодо їхньої ролі в судовому процесі на стадії доказування, і що для забезпечення єдності позиції потрібні процесуальні правила. Корисну методичну допомогу може забезпечити складання та впровадження процесуальних настанов, у яких описано, що учасники цивільного процесу можуть очікувати один від одного. У цьому відношенні голландський проєкт, ініційований у судах в Одесі та реалізований суддею Естер де Рой (Амстердам), заслуговує на увагу та підтримку.

Запитання 44: Розкриття доказів

44. Розкриття доказів зобов'язує сторони подавати документи, які відповідають певним стандартам належності, добровільно за власною ініціативою, навіть якщо цього не вимагає сторона-опонент, і навіть якщо ці документи шкодять їх власним інтересам. Чи має новий обов'язок розкриття доказів позитивний ефект?

Розкриття доказів є інструментом англо-американських судових систем, яка має на меті компенсувати традиційно пасивну роль судді в цих системах. На сьогодні така практика значною мірою невідома державам континентального права. Якщо вона стосується надання документів, то сторони змушені подавати до суду усі необхідні документи (включаючи електронні документи), навіть якщо ці документи не вигідні або шкодять їх інтересам. Приблизно 54 % респондентів вважають, що нове зобов'язання має позитивний ефект, тоді як близько 32% не вірять у нього. Оскільки розкриття доказів – новий інструмент, який не належить до української цивільної та господарської процесуальної традиції, можливо, варто дослідити, як це працює на практиці в Україні. Часто юристи, незнайомі з практикою розкриття доказів, помилково вважаються, що вона лише змушує сторони надавати документи на ранній стадії судового процесу, стимулюючи підхід «відкритих карт». При цьому, вони часто забувають, що розкриття доказів означає також подання документів, які можуть завдати шкоди власним інтересам, та відповідальність у виді санкцій за невиконання цього обов'язку добровільно, з власної ініціативи. Крім того, це означає, що опонент не повинен ідентифікувати документи, які він хоче бачити, і які є знаходяться у розпорядженні іншої сторони, та вимагати від судді їх пред'явлення (оскільки інша сторона повинна була подати ці документи добровільно, з власної ініціативи).

Запитання 45: Чи правильно розуміється суть розкриття доказів?

45. Розкриття доказів зобов'язує сторони подавати документи, які відповідають певним стандартам належності, добровільно за власною ініціативою, навіть якщо цього не вимагає сторона-опонент, і навіть якщо ці документи шкодять їх власним інтересам. Чи правильно розуміють суди суть розкриття доказів?

Приблизно 48 % респондентів відповідають на це питання ствердно, і близько 39% – негативно. Тож, думки розділені, і це може бути приводом для подальшого вивчення того, як цей новий процесуальний інструмент діє на практиці в Україні.

Запитання 46: Процесуальні зловживання

46. Чи здатні судді запобігти порушенню процесуальних норм сторонами та їх адвокатами?

Біля 78 % респондентів позитивно відповідають на це питання. Отже, видається, що більшість опитаних вважають, що нові процесуальні кодекси дали судді необхідні інструменти для забезпечення захисту від процесуальних зловживань. Це, очевидно, є дуже позитивним.

Запитання 47: Затримка розгляду справ (порушення строків)

47. Які інструменти використовуються для запобігання порушенню строків?

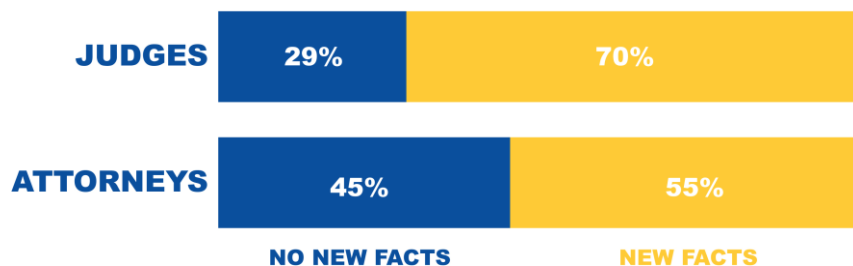
За даними 56 % респондентів, найчастіше для запобігання затримки розгляду справ використовуються календарі призначених до розгляду справ та додаткові слухання. Респонденти зазначають, що такі інструменти, як консультації зі сторонами, використовуються не дуже часто. Зважаючи на те, що новими правилами передбачається змагальний підхід до судового процесу, який не робить акцент на співпраці, цей результат не є несподіванкою, так як спеціальні консультації належать до більш кооперативної, а не до змагальної моделі, такої як українська. В іноземній літературі з цивільного судочинства консультації вважаються ефективним моментом, адже сприяють реалізації кооперативної моделі судового процесу. Запровадження Україною моделі судового процесу з багатьма змагальними елементами може перешкоджати використанню консультацій, що не узгоджується з кращими міжнародними практиками.

Запитання 48: Пропущене, оскільки респонденти трактували його по-різному.

Запитання 49: Факти в процесі апеляційного розгляду

49. Які межі розгляду справи апеляційним судом?

Ситуація не вбачається однозначною, оскільки приблизно 43 % респондентів дотримуються думки, що у ході розгляду апеляційної скарги судом враховуються лише факти, представлені в першій інстанції, тоді як близько 50 % вважають, що нові факти також беруться до уваги. Цікаво розібрати результати: 29 % суддів відповідають, що можуть враховуватися лише факти, представлені в першій інстанції, а 70 % суддів вважають, що суди апеляційної інстанції враховують і нові фактичні обставини. Серед адвокатів: 45% адвокатів вважають, що перший варіант правильний, тоді як 55% – другий. З огляду на те, що нові процесуальні правила в цьому аспекті є однозначними, відповіді на це питання можуть свідчити, що не всі апеляційні суди правильно застосовують їх. Це викликає занепокоєння, оскільки повноваження апеляційного суду щодо встановлення і з'ясування фактів безпосередньо впливають на функціонування судової системи і, зокрема, суди першої інстанції, і навіть, на процесуальну позицію сторін.

Потрібно мати на увазі, що якщо апеляційні суди прийматимуть нові факти, це потенційно суперечитиме чітким намірам законодавця: підхід має бути зосереджений на оцінці апеляційним судом правильності розгляду справи в суді першої інстанції і недопущенні можливості з'ясування фактів та обставин під час апеляційного перегляду. Якщо апеляційні суди довільно прийматимуть до розгляду нові факти, це спонукатиме адвокатів вести судові справи стратегічно, не розкриваючи усіх своїх карт у суді першої інстанції. Цілком зрозуміло, що такий підхід призводитиме до частого апеляційного оскарження та більш тривалого судового розгляду.

Запитання 50 та 51: Доступ до касаційного суду

50. Чи впливає обмежений доступ до касаційного суду на його спроможність гарантувати однакове застосування законодавства?

51. Чи впровадження касаційних фільтрів зменшить навантаження касаційного суду, дозволяючи йому зосередитись на однаковому застосуванні закону та розвитку законодавства?

Приблизно 56 % респондентів ствердно відповідають на перше запитання, і біля 40 % негативно. Такий поділ думок дивує, оскільки загальноновизнаним є той факт, що необмежений доступ до касаційного суду має результатом переобтяжений суд, який не зможе виконати своє основне завдання у сфері уніфікації судової практики і розвитку законодавства. Гарний приклад такого не функціонального, переобтяженого касаційного суду можна віднайти в Італії, де доступ до касаційного суду є конституційним правом, що, на думку експертів, не є правильним. Отже, більшість юрисдикцій запровадили процесуальні фільтри доступу до свого найвищого суду, щоб підтримувати навантаження суддів у визначених межах, надаючи їм можливість серйозно досліджувати відповідні справи. Тому, важливо вивчити, чому значна частина респондентів не вірить у те, що обмежений доступ до Верховного Суду впливає на спроможність суду гарантувати однакове застосування законодавства. Це особливо актуально, враховуючи відповіді на друге вищезазначене запитання, на яке ствердно відповіли приблизно 75 % респондентів і негативно – близько 20 %.

Запитання 52: Судові витрати та доступ до правосуддя

52. Чи впливають судові збори на доступ до суду?

Приблизно 77 % респондентів, як і очікувалось, відповідають на це питання ствердно. Для того, щоб гарантувати доступ до правосуддя, сторонам з обмеженими доходами необхідно надавати допомогу. Однак таку допомогу необхідно надавати лише у реальних справах, що означає, що потрібно проводити перевірку фактичних обставин справи до надання правової допомоги або зменшення чи тимчасового звільнення від сплати судових витрат. Слід пам'ятати, що судові витрати – також засіб змусити сторони судового процесу замислитися над суттю своєї справи перед тим, як звернутися до суду. Враховуючи величезну кількість справ в українських судах, потрібно запитати, чи система правової допомоги малозабезпеченим сторонам у судових справах містить достатні гарантії захисту від надходження до суду безпідставних позовів.

Питання 53: Свобода дій у судовому процесі

53. Чи забезпечують існуючі процесуальні правила достатню свободу дій, дозволяючи судді керувати справами відповідно до їхніх особливостей (наприклад, дозволяючи судді обирати методи та механізми управління справами, які відповідають конкретним обставинам)?

Приблизно 48 % респондентів відповідають на це питання позитивно і близько 40 % – негативно. Це означає, що значна кількість респондентів вважають, що свободи дій у судовому процесі бракує. Враження щодо відсутності свободи дій також склалося у експертів під час вивчення положень кодексів

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

та під час обговорення питань із суддями та адвокатами. Схоже, що процесуальні норми встановлюють відносно жорсткі рамки розгляду справ, залишаючи суддям мало дискреційних повноважень. Кодекси встановлюють досить легалістичний підхід до справи, не враховуючи, що судові справи можуть суттєво відрізнятися, зокрема з процесуальної точки зору. Єдине на всі випадки вирішення питань (або три альтернативи на всі випадки) часто не є правильним. Той факт, що біля 40 % респондентів вбачають відсутність достатньої свободи дій, виправдовує необхідність подальшої уваги. Зрештою, свобода дій під час розгляду справ у суді є важливим засобом для дієвого, ефективного і якісного судового розгляду (і врешті-решт, також для доступу до правосуддя).

Для такого підходу потрібна базова довіра до кваліфікації та професійних якостей суддів. Як було наведено вище, в Україні така довіра низька або, навіть, відсутня. Важливо, щоб були вжиті заходи для підвищення довіри до судової влади. Створюючи середовище, коли судді готові дієво використовувати свої професійні знання і навички, та обмежуючи можливість подавати скарги на суддів, які сумлінно виконують свою роботу, можна створити загальне розуміння того, як здійснюється провадження у цивільних та господарських справах у суді, що буде корисним для всіх зацікавлених сторін.

Запитання 54: Попереднє усне слухання

54. Чи може проводитися усне слухання на ранніх стадіях провадження за чинними процесуальними правилами?

Приблизно 53 % респондентів відповідають на це питання позитивно і близько 35 % негативно. Це є доволі дивним, оскільки в цьому аспекті кодекси повинні бути чіткими. Потрібно уважніше розібратися в цьому питанні також і тому, що попереднє усне слухання вбачається дієвим інструментом підвищення ефективності та якості судового розгляду.

Запитання 55: Направлення справи на розгляд до іншого суду у разі відсутності юрисдикції (непідсудності)

55. Як часто суди, які не мають юрисдикції, автоматично передають справи до компетентного суду?

Приблизно 50 % респондентів відповідають, що така передача справи має місце завжди або у більшості випадків, і близько 27 %, – що вона трапляється рідко або ніколи. Автоматичні направлення важливі з огляду на важливість доступу до правосуддя, а також на ефективність та якість процедури. Суди (та процесуальні норми) повинні уникати або давати раду проблемам юрисдикції максимально самостійно. Юрисдикційні труднощі не виникають або виникають дуже рідко у належно працюючій системі правосуддя: вони є системними подразниками. Крім того, експерти вважають, що норми щодо юрисдикції не повинні бути настільки суворими, щоб заборонити сторонам у справі вибір суду.

Врегулювання спорів та АВР

Запитання 56, 57 та 58:

56. Чи слід суду вживати заходів для сприяння врегулюванню спору, який вже перебуває у його провадженні?

57. Як часто врегулювання спору до ухвалення судом рішення по суті відбувається на практиці?

58. На якому етапі провадження відбувається врегулювання спору до ухвалення судом рішення?

Близько 88 % респондентів позитивно відповідають на перше запитання. Врегулювання спорів – засіб уникнення витрат для сторін та зменшення навантаження на державну судову систему. Тому багато

юрисдикцій стимулюють врегулювання спорів, особливо на ранніх стадіях судового розгляду. Експерти дізналися, що в українській правовій системі є інструменти, спрямовані на сприяння врегулюванню, але вони застосовуються нечасто. Прикладом інструменту, який рідко використовується, є врегулювання спору за участю судді. Обмежене використання методів врегулювання спору також виявляється у відповідях на друге наведене запитання, де респонденти зазначають, що раннє врегулювання спору не часто трапляється на практиці. Якщо врегулювання і має місце, то часто воно відбувається лише після слухання або навіть на завершальній стадії справи. Відтак, зрозуміла думка респондентів, які вважають, що слід вживати заходів для сприяння ранньому врегулюванню спору.

Однією із причин, для якої раннє врегулювання спору виявляється надзвичайно важливим, є судові справи про розірвання шлюбу та інші сімейні справи. З юридичної точки зору, це – часто відносно прості справи, але, у той же час, ці справи є складними з огляду на фактичні обставини та велике емоційне навантаження. Раннє врегулювання спору (повністю / частково) у цих випадках, очевидно, в інтересах сторін та їхніх родин. Спосіб врегулювання справ про розірвання шлюбу та інших сімейних справ в Україні, можливо, не є найефективнішим. Українським суддям дозволено посередництво між сторонами для досягнення мирного врегулювання. Однак це означає, що якщо врегулювання спору за участі судді не було успішним, справа має бути передана іншому судді з міркувань неупередженості (наприклад, ст. 205-4 ЦПК України). Це може бути не дуже ефективним, а тому виникає запитання, чи не повинні судді застосовувати інші методи, щоб досягти врегулювання спору, а саме такі методи, які не потребують передачі справи іншому судді у разі невдалої спроби його врегулювати. Досвід інших юрисдикцій вказує, що суддя може спробувати зробити так, аби сторони досягнули врегулювання спору, не застосовуючи методів медіації, що позбавляють його права здійснювати слухання справи у разі недосягнення мирного врегулювання через можливе порушення принципів неупередженості.

Наприклад, судді можуть призначити слухання, на якому вони обговорюють справу зі сторонами та їх адвокатами, моделюючи різні потенційно можливі сценарії та надаючи їм певний час для обговорення питань між собою для того, щоб побачити, чи врегулювання спору можливе на основі наданої суддею інформації. Судді також можуть запитати сторін, чи бажають вони скористатися позасудовою медіацією за участю приватного посередника, оскільки мирне врегулювання шляхом медіації часто є кращим для майбутніх відносин сторін, ніж завершення справи рішенням суду. Також можна було б розглянути питання про запровадження медіації, додатково до судового розгляду (під контролем судді). У цьому випадку сторони можуть бути направлені до затвердженого судом зовнішнього посередника, а суд на цей час відкладає слухання. У разі успішної медіації суд закриває справу, якщо це необхідно, шляхом викладення досягнутої домовленості у судовому рішенні. Якщо ж медіація не вдалася, розгляд справи буде продовжено тим же суддею.

Запитання 59 та 60: АВС (альтернативне вирішення спорів)

59. Чи часто механізми АВС використовуються сторонами, юристами та / або судами?

60. Чи впливає використання механізмів АВС на доступ до суду?

Завершальні запитання анкети стосуються використання АВС, які можна визначити як механізми вирішення спорів без допомоги судової влади. На думку приблизно 77 % респондентів, такі механізми нечасто використовуються в Україні, попри те, що близько 41 % вважає, що ці механізми впливають на доступ до правосуддя (хоча 52 % вважають, що ці механізми не впливають на доступ до правосуддя). Експерти вважають, що із можливістю використання АВС на карту поставлено доступ до правосуддя, якщо розглядати це з точки зору судової системи в цілому. Велика кількість учасників судових спорів, що використовують державну судову систему, негативно впливає на доступ до суду, оскільки засоби фінансування цієї системи від самого початку обмежені. Тому важливо, щоб сторонам було надано право

врегулювати свої спори якомога більшою мірою без допомоги держави, а АВС – дуже корисний інструмент для цього.

Слід зазначити, що деякі респонденти не мали чіткого уявлення щодо визначення АВС. Альтернативне вирішення спорів за самим своїм визначенням є засобом вирішення спорів без використання державної судової системи. Прикладами є:

- арбітраж (розгляд справи приватним (мировим) суддею, призначеним сторонами);
- медіація (спроби мирного врегулювання за допомогою нейтральної третьої особи, яка не приймає рішення, але сприяє переговорам з метою врегулювання спору);
- вирішення претензій управліннями із розгляду скарг споживачів;
- передача справи нейтральній третій особі, яка приймає обов'язкове рішення, про необхідність дотримання якого сторони заздалегідь уклали відповідний договір (у Нідерландах це називається «обов'язковою порадою»).

Анкета (Опитувальник) А дозволила експертам ідентифікувати та охарактеризувати багато проблемних питань застосування цивільного та господарського процесуального кодексів. Частиною цих питань були проблеми їх застосування. Крім того, підготовка видається проблематичною, хоча переважна більшість респондентів вважає, що додаткове навчання є необхідним. Таке навчання, на їх думку, має проходити в рамках стабільної процесуальної бази, в тому розумінні, що кодекси не можна змінювати занадто часто. Як правило, респонденти задоволені рівнем забезпеченості проведення усних судових слухань за новими процесуальними кодексами. Вони також задоволені роллю судової практики та вважають, що система відображення результатів судових справ позитивно впливає на однакове застосування закону по всій Україні. Більшість опитаних позитивно оцінює та якість судових рішень Верховного Суду, хоча відсутній консенсус щодо їх статусу в українській правовій системі. На думку більшості респондентів, процесуальна диференціація відповідності типу провадження до категорії судової справи працює належно.

Респонденти розділяються в питанні, чи ефективними є санкції проти неналежної процесуальної поведінки. Твердження, що обов'язкове представництво адвокатом підвищує якість судового рішення, підтримано великою кількістю учасників опитування, при цьому існує тверда підтримка позиції, що обов'язкове представництво підвищує рівень доступу до правосуддя. Обов'язкове представництво також означає, на думку респондентів, що справи перед поданням до суду належно підготовлені. Опитані не мають згоди стосовно питання, чи сприяють нові процесуальні правила незалежності та неупередженості суддів. До того ж, вони, здається, розділилися і щодо того, чи надавати довіру суддям для належної реалізації ними нових правил судового розгляду.

Вони, однак, віддають перевагу концепції більш активного судді, адже більшість респондентів вважають гарною ідеєю дозволити суду аналізувати справу у присутності сторін і, таким чином, впливати на спосіб її розгляду. Відповіді респондентів розділилися також щодо питання, чи призводить пасивна роль судді до ухвалення справедливих рішень, і, у той же час, також немає більшості на підтримку ідеї про те, що пасивний суддя підвищує ефективність судового провадження. Більшість респондентів, особливо судді, відзначили позитивний ефект нових зобов'язань сторін щодо збирання доказів. Опитані однозначно не визначилися, чи має позитивний ефект розкриття документальних доказів, та яким чином апеляційні суди оцінюють факти у справі. Ця різниця думок дивує, оскільки нові процесуальні правила в цьому питанні однозначні. Респонденти навіть розійшлися в думках щодо наслідків необмеженого доступу до Верховного Суду. Такий поділ думок також викликає подив, оскільки загально визнано, що необмежений доступ до Верховного Суду матиме наслідком переобтяжений суд, що не зможе виконувати свої основні завдання у сфері уніфікації судової практики та розвитку законодавства. Нарешті, на думку більшості респондентів, в Україні нечасто застосовується врегулювання спорів і альтернативне вирішення спорів

(ABC), хоча значна частина респондентів вважає, що мирне врегулювання може призвести до швидкого та позитивного вирішення спору, у той час як ABC впливає на доступ до правосуддя.

Анкета (Опитувальник) В

Поглиблені інтерв'ю із зацікавленими особами на основі Анкети В, що проводились з метою отримання необхідної довідкової інформації, допомогли у визначенні додаткових сфер, які потребують уваги, наприклад, умов праці в судах, оплати праці суддів, кадрового складу та чисельності судів, спеціалізації суддів, а також того, що судді виконують багато завдань, не пов'язаних з вирішенням спору по суті, дискреційних повноважень судді, впровадження та імплементації нових процесуальних правил, практичних рекомендацій, розподілу справ та вручення судових повісток (сповіщень).

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

IV МОНІТОРИНГ

Важливо розуміти, як ті, хто застосовує нове законодавство (процесуальні кодекси), зокрема під час розгляду цивільних і господарських справ стикаються з ним на практиці, та наскільки кодекси придатні для виконання завдань і цілей, визначених законодавцем. Результати МПК показують, що навіть за відносно низької кількості учасників (278) можна отримати досить надійне відображення того, як сприймаються ці кодекси. На практиці виявилось, що Анкети А і В побудовані добре, а кількість запитань можна зменшити без втрати точності результатів. Це дозволить проводити майбутній моніторинг ефективніше, з можливістю порівняння із попередніми результатами.

Змінені Анкети А і В додаються до цього звіту (Додаток 1 та 2). Експерти пропонують, щоб подальший моніторинг проводився відповідно до методології та з урахуванням цілей, визначених у цьому звіті та на основі скоригованих анкет. Важливо знати, як ті, хто бере участь у розгляді цивільних та господарських справах, стикаються з цим законодавством на практиці та якою мірою кодекси підходять для досягнення цілей законодавця. Варто обирати респондентів, бажано за принципом випадковості, розповсюджуючи серед них анкети (у разі потреби надсилати нагадування заповнити анкету), надалі зібравши відповіді на анкети та проаналізувавши отримані дані. Це бажано робити регулярно з короткими інтервалами часу, наприклад, щорічно.

Кроки, які потрібно здійснити для подальшого моніторингу за допомогою Анкети А, можна визначити таким чином:

- підбір респондентів (суддів, адвокатів тощо), бажано за принципом випадковості;
- запрошення респондентів;
- розповсюдження Анкети А серед респондентів;
- моніторинг того, чи надають респонденти відповіді на Анкету А;
- обробка отриманих даних, наприклад використовуючи програмні можливості Excel для подальшого аналізу.

Кроки, які потрібно здійснити за допомогою Анкети В, можна визначити таким чином:

- підбір респондентів (суддів, адвокатів тощо), бажано за принципом випадковості;
- запрошення респондентів;
- проведення інтерв'ю експертами-інтерв'юерами, які складають підсумковий звіт щодо питань, запропонованих на розгляд (поєднання досвідчених суддів і наукових співробітників як інтерв'юерів дає перспективні результати);
- класифікація відповідей за відповідними рубриками;
- узагальнення результатів у доступному форматі.

Експерти також рекомендують збирати додаткові дані, такі як кількість справ, які перебувають на розгляді в різних судах; час, що проходить між поданням позову та ухваленням остаточного рішення; кількість слухань в межах однієї справи. Такі дані – які, швидше за все, доступні у відповідних органах державної влади України – можна використати для доповнення інформації, отриманої за допомогою Анкет А і В.

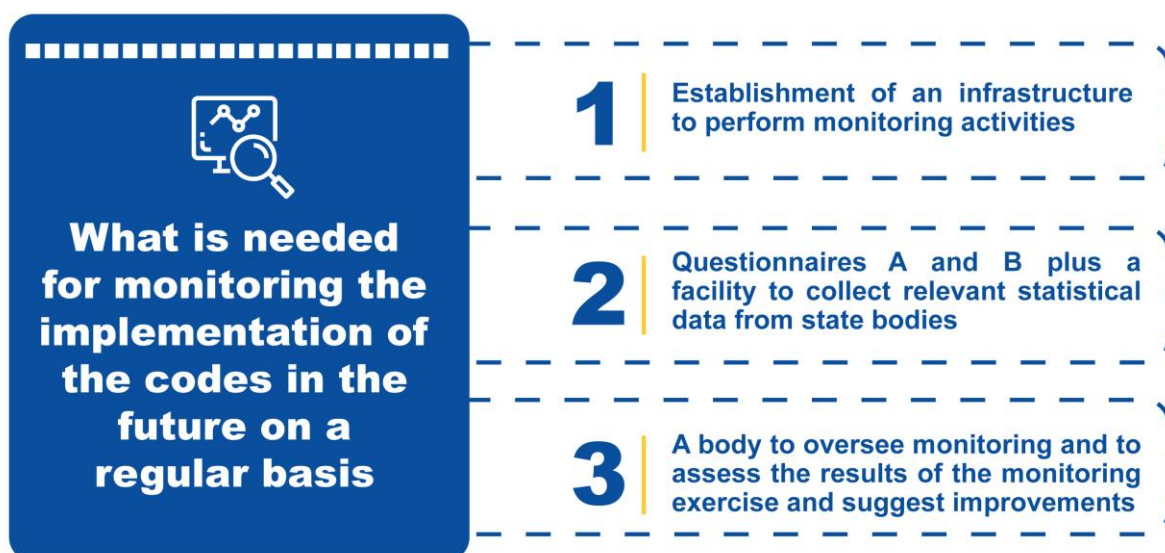
Моніторинг повинен бути сферою відповідальності підрозділу, наприклад, Мін'юсту, або Вищої ради правосуддя, або Верховного Суду (або Комісії з питань правової реформи, нещодавно створеної Президентом України). Для виконання завдань, пов'язаних з моніторингом, у відповідні підрозділи необхідно призначати окремих експертів. Таку спеціально створену організацію повинна підтримувати певна наглядова рада, яка має забезпечити зворотній зв'язок, надавати консультації щодо обробки та

використання даних, отриманих шляхом моніторингу, а також щодо будь-яких нових питань та тем, які необхідно розглянути під час майбутнього моніторингового процесу. Наглядова рада має слідкувати за інтерпретацією отриманих висновків і формулювати рекомендації. До її складу мають бути включені представники судової влади, адвокатури, парламенту, Мін'юсту та Офісу Президента України, а також науковці.

На основі кожного моніторингового циклу необхідно складати звіт, у якому мають відбиватися кінцеві результати і висновки, у яких вказано і охарактеризовано напрями поліпшення. Так, поліпшення можуть бути запроваджені законодавством, але бажано обирати інші їх види, наприклад підготовку практичних рекомендацій чи інші інструменти, які не передбачають прийняття нового законодавства.

Підводячи підсумок, зазначимо, що в майбутньому для регулярного моніторингу імплементації кодексів необхідно:

- створення інфраструктури для здійснення моніторингових заходів;
- Анкети А і В, а також інструмент для збору відповідних статистичних даних від державних органів;
- орган, що здійснює нагляд за моніторингом, оцінює його результати і пропонує шляхи поліпшення ситуації.

V ПЛАНУЙ-РОБИ-ПЕРЕВІРЯЙ-ДІЙ (PDCA CYCLE)

Експерти вважають, що МПК може дати поштовх до розвитку стратегічного циклу, що призведе до покращення застосування кодексів. Хоча МПК й має відбуватися на регулярній основі, цього все ж недостатньо, щоб гарантувати реальний цикл. Необхідні чіткі вказівки, як результати МПК повинні викликати зміни на практиці. Очевидно, для цього потрібне визначення особи чи установи, яка повинна здійснювати необхідні ініціативи. Наша пропозиція полягає в створенні спеціалізованого структурного підрозділу, який може бути, наприклад, частиною Мін'юсту, Вищої ради правосуддя чи Верховного Суду.

Спеціально створений підрозділ повинен створити платформу, де можна обговорювати результати та рекомендації, а також вносити пропозиції щодо покращення якості судового процесу. За результатами дискусії слід визначити необхідні кроки (ПЛАНУЙ), що можуть носити різноманітний характер: зміна поведінкових моделей шляхом навчання, запровадження використання інструктивних матеріалів чи практичних посібників, покращення матеріальної бази судів, умов праці та судових приміщень. Також можна вносити пропозиції щодо змін до законодавства, коли практика показала, що деякі положення не працюють належним чином, є зайвими або потребують удосконалення. Результати доводитимуться до зацікавлених осіб, які будуть впроваджувати узгоджені заходи (РОБИ). Спеціально створений підрозділ контролюватиме і забезпечуватиме їх правильну імплементацію (КОНТРОЛЮЙ). При цьому, зацікавлені особи мають регулярно збиратися для обговорення імплементації та заохочення відповідальних осіб до виконання своїх зобов'язань (ДІЙ). Проведення нового циклу МПК буде ініційовано на регулярній основі, наприклад, щорічно.

Важливо, щоб усі зацікавлені особи були віддані справі, а спеціально створений підрозділ, натомість, повідомлятиме їх про усі вжиті заходи.

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

VI СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Спостереження були згруповані у таких рубриках:

- A. Людські ресурси
- B. Законодавство
- C. «М'яке право» та культура судового процесу
- D. Організація
- E. Умови праці та матеріальна база
- F. Адвокатура

A. Людські ресурси

Навчання для нових суддів

В Україні ті, хто хоче стати суддею, проходять навчання протягом одного року. Сумнівно, чи достатнім є такий короткий період навчання, особливо для кандидатів, які нещодавно закінчили навчальний заклад та здобули освіту. У Нідерландах, наприклад, між закінченням навчання і призначенням на посаду судді проходить біля 7 років. У Франції підготовка майбутніх магістратів триває майже 4 роки, якій передують суворий конкурс, тоді як в Англії та Уельсі суддів в основному набирають з числа досвідчених судових адвокатів (зазвичай з 20 і більше роками практики за плечима). Більш тривалий період навчання, ніж той, що нині існує в Україні, дозволить суддям набути необхідних навичок для здійснення правосуддя, наприклад, коли це стосується проведення слухань, спроб врегулювання спорів та доведення до сторін належного обґрунтування своїх процесуальних дій у справі. Покращення професійної кваліфікації також сприятиме підвищенню довіри до судової влади з боку громадськості.

Постійне навчання

В Україні Національна школа суддів три рази на рік проводить навчання суддів (10-денні курси). Таке навчання, без сумніву, є корисним, але для цілей проведення МПК необхідно внести зміни до способу його організації.

Перед впровадженням нових кодексів було б корисно організувати акцентоване та цілеспрямоване навчання для всіх суддів, щоб переконатися, що вони зрозуміють новий підхід, який пропонують кодекси (більш змагальний, менш інквізиційний). Нові правила відносно розкриття доказів також потребували б належної підготовки. На жаль, не було запропоновано цільових попередніх курсів, що мало значний негативний ефект на впровадження кодексів. Оскільки ці кодекси вже набрали чинності, наразі вже запізно для проведення попередніх тренінгів, однак потреба у навчанні залишається нагальною.

Рекомендовані короткі (наприклад, дводенні) та регулярні (кожні 4 місяці) навчальні сесії, що дозволять суддям зосередитись на проблемних питаннях нового законодавства. Подібні регулярні навчальні сесії дозволяють суддям ознайомитися з новими правилами та безпосередньо реалізувати на практиці те, чому вони навчилися. Навчальні сесії бажано організувати на місцевому та / або регіональному рівнях, які будуть відкритими для адвокатів, що забезпечить можливість взаємодії між адвокатами та суддями. На початку українські судді можуть не сприйняти це позитивно, але досвід інших прогресивних юрисдикцій, які підтримали ідею, що судовий розгляд є спільною відповідальністю усіх учасників, довів, що взаємодія між суддями та адвокатами є обопільно вигідною. Вона породжує спільні очікування і взаєморозуміння, що приносить велику користь для ефективного здійснення правосуддя, і підвищує довіру до системи правосуддя.

Посада та оплата праці суддів

Система оплати праці суддів повинна корелюватися із тою роллю, яку судова влада має відігравати в суспільстві. Нові кодекси мають на меті ретельну підготовку справ у суді першої інстанції. Під час апеляційного перегляду справи необхідно враховувати лише факти, встановлені у першій інстанції; нові факти не можуть бути представлені в апеляції. Це означає, що розгляд спору в суді першої інстанції займає центральне місце у судовому процесі. Очевидно, що такий підхід вимагає досвідчених та вмотивованих суддів першої інстанції, а цього можна досягти лише за умови, що кар'єрна перспектива та винагорода суддів відповідають їхнім обов'язкам і відповідальності. У цьому відношенні необхідно акцентувати увагу на зауваженнях у звіті проєкту Twinning (стор. 72) про те, що краща якість роботи судів першої інстанції призведе до меншої кількості апеляційних скарг.

Викликає серйозне занепокоєння те, що нинішня посада судді не є дуже привабливою у багатьох судах та у різних регіонах України: умови праці, постійна загроза дисциплінарного провадження, скромна оплата праці, недостатня кадрова укомплектованість судів, велика завантаженість і негативний імідж серед громадськості – це лише деякі обставини, які можуть відштовхувати багатьох професіоналів від обрання цієї професії.

Кадровий склад та чисельність судів

Експерти відзначили, що кількість суддів у судах часто була нижчою від необхідної кількості для виконання всіх необхідних завдань (що відрізняється від кількості, встановленої на основі застарілих чи не релевантних критеріїв). Звіт проєкту Twinning (стор. 25) містить таку статистику: кількість суддів у судах першої інстанції становить приблизно 60 % від необхідної кількості; в апеляційних загальних судах наявні лише 50 % суддів, необхідних для розгляду цивільних справ; в апеляційних господарських судах відповідна частка становить 71 %.

Введення нових процесуальних кодексів у той час, коли в судах є гострий кадровий голод, м'яко кажучи, є не надто гарною ідеєю. Недостатність кадрів особливо загрозна, коли у судах порівняно невелика чисельність суддів, і це стосується багатьох судів першої інстанції в Україні. Це робить такі суди вразливими у разі незаповненості усіх одиниць чи хвороб суддів, полегшує неналежний вплив на них, не допускає спеціалізації та робить системну організацію роботи судів дуже складною. Відтак, буде корисним об'єднання судів за чіткими критеріями. Рекомендовано створювати загальні суди першої інстанції так, як це відбувається у багатьох розвинутих європейських юрисдикціях. У Нідерландах, наприклад, суди обслуговують населення в кількості близько півтора мільйона, а територіальна юрисдикція апеляційних судів у Нідерландах охоплює населення в кількості приблизно 5 мільйонів.

Під час інтерв'ю виявилось, що одне із (багатьох) заперечень проти укрупнених судів полягає у забезпеченні доступу до суду та прозорості судової системи. Цьому запереченню можна протиставити створення центральних судів у великих містах із судовими центрами в регіонах на відстані, наприклад, близько однієї години їзди від центрального суду. У встановлені дні певні судді з центрального суду приїжджатимуть до судових центрів для проведення судових слухань, а місцевий підрозділ канцелярії з обслуговування клієнтів (фронт-офіс) сприятиме їх роботі. Запропоновані зміни, безумовно, є дуже істотними, але якщо Україна прагне створити сучасну та добре організовану судову систему, таких змін не оминати (приклади юрисдикцій, де було обрано такий підхід: Нідерланди, Швеція, Англія та Уельс).

Дисциплінарне провадження

Судді побоюються порушення щодо них дисциплінарного провадження. В Україні сторони судового процесу часто подають дисциплінарні скарги – в багатьох випадках це є частиною процесуальної тактики – також, якщо вони не згодні з висновками судді у своїй справі. Острах перед дисциплінарними провадженнями змушує суддів почуватись скутим під час розгляду справ. Як результат, вони не бажають

використовувати свої дискреційні повноваження для вдосконалення механізму розгляду справ. Експерти здивовані, що у таких випадках дисциплінарне провадження взагалі може бути порушено. Відомо, що у такий спосіб дисциплінарним провадженням часто зловживають в соціалістичних системах, де виконавча влада намагається контролювати судові органи, але цьому не має бути місця у демократичних, ліберальних суспільствах.

Схоже, використання механізму дисциплінарних скарг задля впливу на суд є досить поширеним явищем в Україні. У ліберальних суспільствах дисциплінарне провадження повинно бути спрямоване лише на неприйнятну поведінку суддів, наприклад, на випадки отримання суддею хабаря чи прояву неповаги до учасників судового процесу. Дисциплінарне провадження не може застосовуватися до судових рішень, адже контроль над їх законністю здійснюється через апеляційне і касаційне оскарження. І навіть якщо дисциплінарне провадження виправдане, варто розглянути заходи щодо максимального запобігання зловживанням цим правом. По-перше, можна закріпити, що адвокат, перш ніж подавати дисциплінарну скаргу на будь-якого суддю, повинен проконсультуватися з головою місцевої ради адвокатів, та в своїй скарзі зазначити, що він подає її після відповідних консультацій. Таким чином, орган, відповідальний за нагляд за етичною поведінкою адвокатів, має інформацію про розвиток ситуації. По-друге, рекомендовано, щоб голова суду розглядав незначні скарги та скарги, які є явно неприйнятними (скарга на обґрунтування рішення суддею чи на саме рішення), щоб вирішувати їх у стислий строк. Нарешті, можливо, було б корисним встановити збір за подання подібних скарг з метою запобігти поданню необґрунтованих скарг, який би повертався лише тоді, коли скарга повністю або частково задоволена. У такий спосіб збір, певним чином, слугував би штрафом за необґрунтовані скарги.

V. Законодавство

Напрацювання міжнародної спільноти

Одним із питань, яке обговорювалося на круглих столах та під час інтерв'ю, було те, що нове законодавство України часом не відповідає міжнародним розробкам у галузі цивільного і господарського судових процесів. За останні кілька десятиліть багато європейських держав запровадили далекосяжні реформи у сфері судочинства, які мають певні спільні риси: зроблено акцент на зобов'язаннях сторін та їхніх адвокатів щодо належної підготовки своєї справи перед її поданням до суду; зменшено кількість клопотань, які можна подавати в окремих справах; суддям надано необхідні повноваження щодо управління справою під час судового розгляду; направлено зусилля на уникнення процесуальних ускладнень. В українському законодавстві також можна знайти намагання досягти таких цілей, але експерти вважають, що це не завжди відображається у реальній практиці судів.

Підготовка до імплементації до нового законодавства

У контексті впровадження та імплементації нових процесуальних правил, експерти, по-перше, вважають дивним, що багато респондентів не знають, яким офіційним документом пояснюються цілі та завдання, а також основні принципи нового законодавства. По-друге, також викликає подив кількість поправок до законопроекту, запропонованих парламентом (вірогідно, близько 5 000). Такі поправки, особливо якщо вони внесені у великій кількості, шкодять узгодженості та послідовності закону, а також його ясності та структурі. Парламент має зосередитись на найголовніших принципах спеціалізованого законодавства, а не на деталях, які потрібно залишити фахівцям з розробки нового законодавства, так як це відбувається у більшості європейських юрисдикцій. По-третє, період часу між прийняттям кодексів парламентом та набуттям ними чинності був дуже коротким (занадто коротким). Це означало, що ті, хто має працювати з новим законодавством, не могли підготуватися до далекосяжних змін, які були введені. Як видалося експертам, не було забезпечено жодного або майже жодного навчання, щоб підготуватися до впровадження нових кодексів. Тому не дивно, що перший отриманий досвід був складним і часом викликав збентеження. Експерти піддають сумніву, чи можна нові правила сумлінно застосовувати на

практиці. На думку деяких респондентів, нові правила іноді навіть ігноруються, а судді продовжують розглядати справи звичним способом, що існував до впровадження нового законодавства (у кількох юридичних навчальних закладах також було заявлено, що викладання не було адаптовано до нової правової реальності).

Судові повідомлення (сповіщення)

Часто виникають проблеми з судовими повідомленнями (сповіщеннями), що є дивним в епоху існування електронної комунікації. Найбільш суттєвим вирішенням цих проблем є перенесення відповідальності за належне повідомлення в цивільних і господарських справах із суду на сторін. Саме сторони повинні скористатися послугами працівників правоохоронних органів або інших спеціалізованих посадових осіб для визначення місця перебування сторони-опонента та її подальшого повідомлення. Витрати на повідомлення також повинні нести сторони, а не суд. Це може бути стимулом для сторін, які беруть участь у судових справах, не витратити зайві кошти на повідомлення, приймати документи та/або заяви від іншої сторони без формальностей. Витрати на сповіщення є частиною судових витрат, які має нести сторона, яка прогала. Такі витрати не повинні нести суди, і, завдяки запропонованим крокам, витрати держави зменшаться.

Можна запропонувати ще один більш практичний підхід до вирішення проблем із сповіщенням: останнє якомога більшою мірою здійснюється електронними засобами, за можливості, через адвоката сторони, яку потрібно повідомити (адвокати повинні мати дійсну адресу електронної пошти для повідомлень). Якщо сторона або її адвокат не були повідомлені належним чином, але все-таки з'явилися до суду, право заявляти про те, що повідомлення було неналежним, виключається. Дивно, що нічого подібного не було враховано при розробленні нових процесуальних кодексів.

Громадяни, на думку експертів, не повинні мати змоги уникати повідомлень, тому вони зобов'язані мати офіційну адресу для повідомлень, яке вважається дійсним, якщо направлене громадянину на зазначену адресу: це може бути або фактичне місцезнаходження, або електронна адреса.

У експертів склалося враження, що часто громадяни України занадто захищені від законних вимог кредиторів і що у них є багато можливостей уникнути отримання повідомлення. Такий, орієнтований на боржника підхід, є шкідливим для економіки. Боржники, які потребують захисту, повинні бути захищені державою або загалом суспільством (заходи соціального забезпечення), але не на шкоду кредиторам, які справедливо вимагають виконання існуючих перед ними зобов'язань.

У зв'язку з цим необхідно надати судам можливість включати процентну ставку за прострочені платежі (починаючи з подання позову або дати ухвалення судового рішення) у рішеннях, що зобов'язують боржника сплатити певну суму грошей.

С. «М'яке право» та судова культура

Практичні рекомендації

Не все можна врегулювати законами, а тому варто впроваджувати додаткові правила та регулювання. Досвід інших європейських юрисдикцій вказує на те, що часто дуже успішним є видання адаптованих до нових ситуацій практичних рекомендацій, розроблених тими, хто має застосовувати процесуальні правила (судді та адвокати). Наразі цю ідею в Одесі намагається реалізувати суддя Естер де Рой, член колегії Суду першої інстанції Амстердама. У проєкті, який вона очолює, беруть участь три суди (Одеський апеляційний суд, Малиновський районний суд м. Одеси та Ізмаїльський районний суд Одеської області), учасники яких погодилися розробити два блоки методичних матеріалів / практичних рекомендацій: один стосуватиметься цивільних справ, а інший – кримінального судочинства. Проєкт був схвалений Радою

суддів України, а Верховний Суд погодився сприяти реалізації його завдань. Очікується, що цей проєкт триватиме наступні два роки на базі фінансованого в рамках програми MATRA двостороннього проєкту (Україна та Нідерланди). Загалом, проєкт заслуговує уваги і підтримки.

Формування рекомендацій може бути результатом зустрічей керівництва судів з головами місцевих або регіональних адвокатур. На цих зустрічах також може бути оцінено ступінь виконання процесуальних правил і прийнято рішення щодо усунення виявлених проблем. Відповідні рішення та висновки повинні згодом стати частиною методичних рекомендацій. Звичайно, має бути забезпечено прозорість в організації подібних зустрічей та розробленні рекомендацій, оскільки зацікавлені особи повинні бути завчасно поінформовані про засідання, порядок денний і учасників. Таким чином може бути реалізована ідея судової мережі (що складається з представників клієнтів, адвокатів, судових канцелярій, судів, виконавчих органів тощо).

Зустрічі та методичні рекомендації у тій формі, про яку йшла мова, в Україні відсутні. Це є проблемою, наприклад, тому, що призводить до існування неадаптивної системи та практики, що може відрізнитися від одного суду до іншого.

Нехтування новими правилами

Схоже, в Україні твердо панує віра у те, що нові правила здатні змінити практику та стиль роботи. Однак досвід показує, що зміни одних лише правил недостатньо. Для впровадження змін нові правила повинні супроводжуватися заходами, що сприяють їх імплементації.

Прикладом зміни процесуальних правил, яка не призвела до зміни практики, є новий вид провадження для категорії так званих «малозначних справ» (ст. 274 і наступні статті ЦПК України). Таке провадження не часто використовується, адже сторони судового розгляду віддають перевагу слуханням, які у цьому провадженні не проводяться. Багато деталізованих правил провадження у малозначних справах не змінює ситуації. Більш простим і однозначним підходом було б встановлення того, що справи з ціною позову нижче від певної межі повинні бути розглянуті в порядку спрощеного провадження, якщо суд не вирішить інакше (очевидно, апеляційне оскарження такого процесуального рішення не має передбачатися). Додатково до цього, законодавець повинен створити для суддів належні умови, що сприятимуть точному застосуванню цього правила.

Ще одне правило, яке часто ігнорується, передбачає, що нові факти не можуть бути пред'явлені під час апеляційного перегляду справи. У апеляційних судів щодо цього питання, схоже, не існує послідовного підходу. Деякі судді та адвокати заявляли, що навіть Верховний Суд є надто поблажливим у цьому питанні. Це призводить до ситуації, коли судовий розгляд у першій інстанції не сприймається серйозно, адже справа може бути повторно розглянута в апеляційному порядку. Сторони мають не лише права, а й (процесуальні) обов'язки та зобов'язання; якщо вони їх не виконують, суд повинен застосувати відповідні процесуальні наслідки. Довіра до судової системи вимагає, щоб апеляційні суди суворо дотримувались процесуальних правил, вони повинні чітко пояснювати у мотивувальній частині своїх рішень, що згідно з чинним законодавством нові факти не можуть бути пред'явлені під час апеляційного розгляду справи. Звісно, що Верховний Суд у цьому відношенні має відігравати важливу наглядову роль.

Тут також можна звернути увагу на процедуру наказного провадження, яка в нинішньому вигляді не є дуже вдалою. Це може бути пов'язано з тим, що для боржників є стимули подавати заперечення проти судового наказу (це заперечення потім перетворює процедуру у позовне провадження). Такими стимулами можуть бути затримки у загальному позовному провадженні та виконанні судових рішень, які дозволяють їм відтермінувати виплату боргів.

Дискреція суду

У експертів склалося враження, що нові процесуальні правила іноді дуже деталізовані та заважають суддям використовувати дискреційні повноваження і розглядати справи відповідно до їхніх конкретних особливостей. У добре працюючій системі правосуддя професійному судді необхідно надати достатню довіру для розгляду справ у належний спосіб, з використанням його/її професійних вмінь. Експерти знайшли підтвердження цій тезі у Звіті проекту Twinning (стор. 73), в якому стверджується, що роль судді полягає у розумінні мети закону в суспільстві та сприянні закону досягти своєї мети, подоланні розриву між законом та суспільством.

Загалом експерти відзначають, що в Україні багато часу, відведеного на судовий розгляд, витрачається на дотримання формальних правил. Прикладом такого правила є необхідність усно підсумовувати зміст документів під час слухання. Експерти зазначили, що адвокати, які брали участь у цих слуханнях, не мали можливості особливо щось додати в межах цієї процедури, окрім як прослуховувати коротке викладення підсумку суддею. Такому марнотратству потрібно запобігати, у разі потреби, за допомогою юридичної фікції, коли вважається, що документи були прочитані вголос у суді, якщо вони перелічені в реєстрі, підписаному сторонами та суддею.

Попередні усні слухання

Для ефективності провадження корисним є проведення попереднього усного слухання, в якому справа обговорюється між суддею і сторонами / адвокатами. Таке слухання може бути призначене після подання відзиву на позовну заяву. Під час цього слухання суддя і сторони/адвокати можуть обговорити, чи можливо вирішити спір шляхом врегулювання, а якщо ні – визначити подальші процесуальні кроки, які необхідно здійснити. Суддя навіть може вирішити, що після цього слухання він отримав достатньо інформації для вирішення справи по суті. Журнал судового засідання повинен містити детальну інформацію про те, що було узгоджено у ході попереднього усного слухання. Подібні судові слухання також підвищують довіру до судової влади. Їх в реальності не завжди проводять або проводять лише заради виконання формальностей, хоча це є можливим за чинними процесуальними правилами.

D. Організація

Спеціалізація

Порівняно невелика чисельність суддів у судах в Україні не забезпечує можливості для впровадження глибокої спеціалізації, що не відповідає сучасним тенденціям інших європейських юрисдикцій, де її роль зростає, оскільки сприяє підвищенню ефективності та якості судового розгляду. Це стосується не лише справ у межах сімейного права, але й інших сфер, таких як законодавство про неплатоспроможність. Під час інтерв'ю виявилось, що відсутність спеціалізації становить проблему, адже суддям у цивільних справах часто доводиться виконувати роль слідчих суддів у кримінальних справах. Схоже, це заважає щоденній роботі суддів у цивільних справах, змушуючи їх відкладати слухання інших справ з метою виконання невідкладних завдань у галузі кримінального судочинства. У великих судах не потрібно було б перешкоджати суддям у цивільних справах виконувати завдання слідчих суддів, і, як наслідок, їхня робота із цивільними справами просувалася б більш рівномірно, без раптової необхідності розглянути справу з іншої галузі законодавства. Експерти не вважають, що створення окремих кримінальних судів принесе користь, оскільки це збільшить витрати на утримання судів і перешкоджатиме належній взаємодії між суддями цивільного та кримінального відділів (палат).

Розподіл справ

Розподіл справ через комп'ютерну програму має на меті забезпечення та посилення неупередженості українських суддів. Однак, це справджується лише теоретично, зокрема тому, що системою може формально законно маніпулювати особа, відповідальна за її роботу. Видається, що сторони можуть

використовувати систему таким чином, щоб гарантувати, що їхню справу слухатиме «потрібний» для них суддя (наприклад, кілька разів подаючи той самий позов і відкликаючи ті з них, для розгляду яких не призначено «потрібного» суддю, або заявляючи відвід судді, іншому ніж той, призначення якого така сторона очікує). Для покращення ситуації, розумним рішенням може бути розподіл справ на більш пізній стадії провадження, безпосередньо перед першим слуханням, а також здійснення розподілу справ під наглядом керівництва суду чи судді з великим досвідом роботи, на основі об'єктивних критеріїв, таких як досвід судді, поточна кількість справ у його/її провадженні, спеціалізація. Відвід слід допускати лише з обмеженої кількості підстав. Крім того, слід розглянути можливість запровадження судового збору за кожне клопотання про відвід, який підлягає поверненню лише у разі, якщо відвід задоволено.

Е. Умови праці та матеріальна база

Умови праці у судах

В українських судах умови праці часто є незадовільними, особливо це стосується загальних судів, менше – господарських. Недостатнім є і матеріально-технічне забезпечення (наприклад, експертам повідомляли, що деякі судді змушені самостійно придбавати кондиціонер і оплачувати електроенергію; будівлі зношені та без достатнього освітлення, а кількість державних службовців, які займають одне приміщення в суді, може перевищувати норму). Інфраструктура судів потребує значних інвестицій.

Приміщення судів

Приміщення судів повинні демонструвати їх прагнення бути інститутами влади, які функціонують незалежно та неупереджено. Будівлі судів повинні бути вдало розташованими територіально і розділені на три секції: (1) належно обладнані зони очікування для учасників процесу, фронт-офіси, інформаційні столи та зали судових засідань; (2) безпечні зони для затриманих і слідчих суддів; (3) зони з обмеженим доступом з офісами канцелярії, апарату та суддів. Після контролю безпеки учасники процесу і адвокати повинні мати доступ лише до зони загального користування: таким чином вони не заважатимуть суддям та апарату. У той же час усім учасникам процесу демонструється, що судді не доступні поза судовою залю та спілкуються зі сторонами та адвокатами лише в судовій залі у присутності сторони-опонента. Судові приміщення в Україні часто не мають таких характеристик. Тут ми можемо посилатися на інший проєкт «Право-Justice» – «Модельні Суди».

Судова практика

До належних умов виконання функціоналу судді слід віднести наявність і доступність судової практики, переважно Верховного Суду. Наразі Верховний Суд планує покращити можливість застосування своєї судової практики. У Звіті проєкту Twinning зазначено: «Для досягнення більшої правової єдності та для того, щоб судові рішення були більш передбачуваними, необхідно сприяти забезпеченню Верховного Суду та юридичної практики вторинною (додатковою) загальнодоступною базою даних. У цій вторинній базі даних Верховний Суд може опубліковувати підкласи своїх судових рішень; лише свої узагальнення чи судові рішення, в яких найвищий суд коротко надає огляд своїх правових позицій» (стор. 78). Доступ до судової практики передбачає не лише технічну можливість ознайомлення з судовими рішеннями, але й можливість ідентифікувати відповідну судову практику, яка має значення для справи, що може вимагати редакційної діяльності (як це запропоновано у Звіті проєкту Twinning), або складного програмного забезпечення. Більше того, судова практика та інші відповідні матеріали повинні бути доступні безкоштовно, безпосередньо на робочому місці судді та його помічників.

Ф. Адвокатура

Організація

Професійні здібності та навички адвокатів, так само як і їх взаємовідносини, викликають велике занепокоєння. Наприклад, добре функціонуюча судова система повинна мати можливість ефективно взаємодіяти зі своїм найважливішим партнером – адвокатурою. Потрібно регулярно проводити зустрічі між судами та радами адвокатів, на яких можна обговорювати та вирішувати практичні питання. Як наслідок, це може призвести до підвищення ефективності судочинства, а також до кращого взаєморозуміння різними суб'єктами судового процесу та запобігання зловживанню процесуальними правами. Крім того, методичні настанови / рекомендації необхідно розробляти за участю адвокатури. Однак, в очах відомої, освіченої групи адвокатів (багато з тих, до кого ми зверталися за інформацією, навчалися за кордоном та мають іноземні освітні ступені у сфері права), позиція української адвокатури є неоднозначною. Враховуючи теперішню ситуацію в Україні, коли здається, що Національна асоціація адвокатів не має підтримки та довіри значної кількості адвокатів, необхідно вжити усіх заходів задля забезпечення належного функціонування представницького органу адвокатського самоврядування, який зможе бути авторитетним партнером у дискусіях із судовою владою.

Звіт проєкту Twinning (стор. 79) містить важливу інформацію про відносини різних професійних груп, які беруть участь у здійсненні адміністрування правосуддя:

«Судді, прокурори та адвокати по суті вносять свій внесок у судову систему в різних ролях. Інтереси цих професійних груп, очевидно, різні. Їх робота має відзначитися професійною повагою один до одного. ... обговорення з різними професійними групами засвідчило, що їх відносини між собою дуже складні та напружені. У той час як у більшості європейських країн представники різних юридичних професій більш тісно взаємодіють між собою, в Україні їх взаємодія відзначається великою недовірою одне до одного, що шкодить фактичному завершенню конкретної справи, і такій недовірі слід протидіяти спільними заходами».

Навчання

У експертів склалося враження, що адвокатура належним чином не організовує навчання для адвокатів. Деякі юридичні фірми (як правило, кращі) організовують навчання самостійно, оскільки навчання, яке пропонують органи адвокатського самоврядування, викликає питання. Обов'язкова та цілеспрямована підготовка адвокатів, особливо коли йдеться про представництво інтересів клієнтів у суді, надзвичайно потрібна. Це забезпечило б можливість адвокатам також були в курсі останніх змін у законодавстві та судовій практиці.

Система винагороди

Обговорюючи вдосконалення норм цивільного та господарського процесів, адвокати часто згадують про винагороду. Схоже, адвокати мають фінансову зацікавленість у кількості клопотань та судових слухань, що може знизити ефективність судового провадження. Відтак, необхідні заходи для усунення подібних стимулів у судовому процесі, які суперечать інтересам клієнтів і створюють надмірний тягар для судів, а винагороджуватися мають лише необхідні та виправдані дії. Суд має оцінити, чи були дії в інтересах клієнта чи ні, а клієнти повинні бути поінформовані про стратегію адвоката та пов'язані з цим витрати.

Респонденти часто обговорюють взаємозв'язок між судовими рішеннями в частині судових витрат і тим, про який розмір винагороди адвокат та клієнт досягли згоди. Слід зазначити, що, наприклад, у Нідерландах, у судових рішеннях в частині стягнення судових витрат зазначається лише розрахунок суми, яку сторона, яка прогала спір, повинна виплатити переможцю у вигляді компенсації, але цей розрахунок не повинен збігатися з тим, про що домовилися переможець та його адвокат щодо оплати послуг. У Нідерландах витрати, які суд присуджує переможцю, зазвичай менші, ніж фактично понесені. Це робиться цілеспрямовано, оскільки повна компенсація витрат може змусити сторони розпочинати новий судовий процес занадто легко. Зрештою, на початку розгляду справи сторони часто впевнені, що

їхня позиція у справі набагато сильніша, ніж це згодом виявляється в суді, коли опонент також надав свої аргументи у відповідь. Той факт, що переможцю, можливо, доведеться оплатити частину витрат, навіть якщо він виграє справу, може зробити його більш обачним під час вирішення питання про ініціювання судового процесу.

У Нідерландах Національна асоціація адвокатів публікує методичні рекомендації щодо типів витрат, які мають бути узгоджені з клієнтом, виходячи з категорії справи, інстанції, у якій розглядається справа (перша інстанція, апеляційна чи касаційна), кількості значимих для справи заяв (клопотань) та судових слухань. Суд враховує ці вказівки при визначенні суми компенсації судових витрат, які має сплатити сторона, яка програла спір.

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

VII РЕКОМЕНДАЦІЇ

А. Процесуальні правила та судова практика

Законодавство

Упроваджуючи нове процесуальне законодавство, потрібно встановити достатній час між прийняттям документа та моментом набрання ним чинності, – це сприятиме належній підготовці тих, хто братиме участь у його застосуванні. Крім того, документ, що б роз'яснював цілі, завдання, новели законодавства, недостатньо просто оприлюднити, оскільки необхідно довести його до відома всіх, хто стикатиметься з ним на практиці. Законодавство має забезпечувати рамки і не повинно регламентувати порядок розгляду справ настільки детально, щоб занадто обмежувати дискрецію суддів щодо застосування процесуальних правил. Законодавчий орган не в змозі передбачити всіх можливих питань, які можуть виникнути на практиці, а тому такі питання можуть бути залишені для судового розсуду, методичних рекомендацій та судової практики.

Порівняльне право

Органи, відповідальні за правову реформу, повинні ознайомитись з розробками у сфері процесуального законодавства в інших країнах Європи, щоб визначити, чи є ці розробки актуальними для України, особливо у світлі тісної співпраці між Україною та ЄС. Це передбачає необхідність базового володіння відповідними особами, які працюють у таких органах, основними іноземними мовами та наявність у них необхідної академічної кваліфікації. Призначений орган повинен бути відповідальним за вивчення закордонних розробок та досвіду.

Практичні рекомендації

Поряд з процесуальним законодавством, слід розробити інструкції, методичні матеріали і рекомендації для забезпечення однакового застосування закону усіма судами та належного розуміння законодавства суддями та адвокатами.

Доступність судової практики

Для полегшення та вдосконалення роботи суддів та адвокатів судова практика повинна бути доступною для всіх зацікавлених осіб, безкоштовно і у відкритому, зручному для пошуку форматі. Судова практика має бути доступною таким чином, щоб відповідні справи могли бути визначені у чіткому та зрозумілому порядку. Це може бути досягнуто шляхом оприлюднення лише значимих справ та впорядкування цих справ у конкретні категорії, або за допомогою складного програмного забезпечення, що забезпечує можливість інтелектуального пошуку у базі даних судової практики. Також повинен бути повністю зрозумілим статус судової практики. У юрисдикціях континентального права судова практика має лише рекомендаційний характер і не має прецедентного значення.

В. Формування стратегії для сектору правосуддя

Компетентні органи

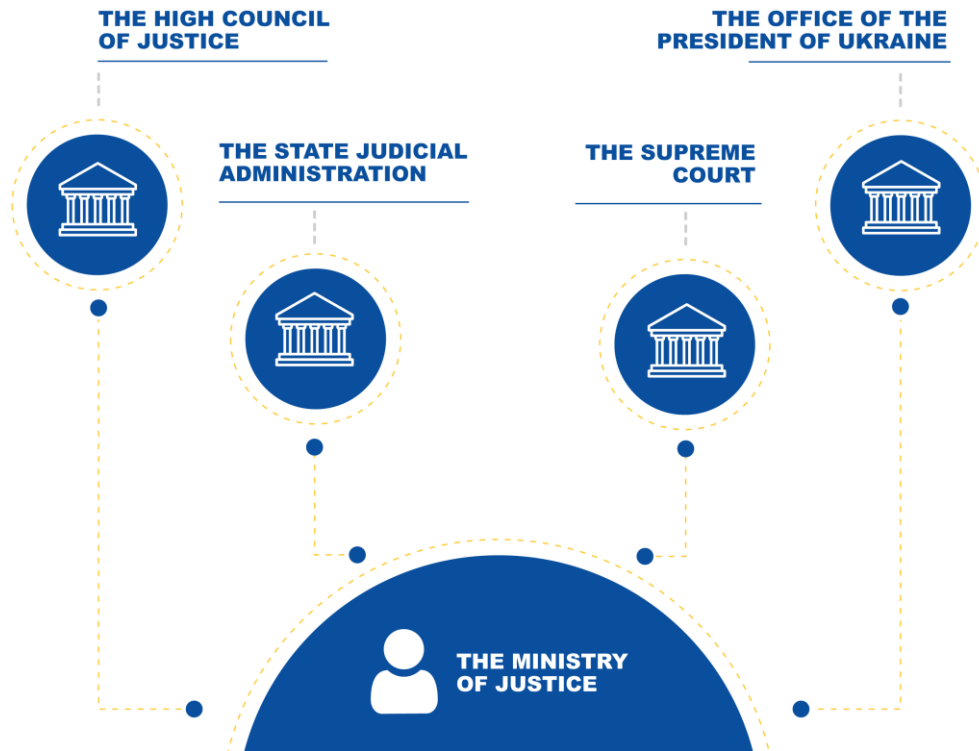
В Україні багато органів відповідають за управління та формування політики у сфері правосуддя. Можна згадати про такі органи, що наразі найбільш активно залучені до процесу:

- Вища рада правосуддя;
- Вища кваліфікаційна комісія суддів України;
- Рада суддів України;
- Державна судова адміністрація;
- Інші органи суддівського врядування;
- Верховний Суд;
- Міністерство юстиції України;
- Офіс Президента України (та Комісія з питань правової реформи).

Метою політики у сферах, дотичних до юстиції, такої як реформа процесуальних кодексів, повинно бути, передусім, те, «як мають застосовуватися норми» у всіх сферах – і, перш за все, це має робитися чітко та прогнозовано. Для цього у сфері юстиції є свої власні, галузеві норми, такі як процесуальні кодекси, інституційні правила щодо організації судів тощо. З огляду на існування європейських стандартів щодо організації сектору юстиції, а найбільш важливий з них – принцип незалежності судової влади від інших гілок влади, – важко і складно формувати політику щодо стандартів, пов'язаних суто з сектором юстиції. Іншими словами, особи, які беруть участь у формуванні стратегії регулювання сектору юстиції, часто виключаються з процесу її реалізації – через відсутність формальних повноважень, встановлених законом, чи фактичного досвіду та можливостей – і навпаки. Тому, для належно налагодженого процесу координації у формуванні стратегії необхідно зробити багато кроків, етапів, а також розробити ефективний механізм взаємодії.

Слід також враховувати, що впровадження якіснішого законодавства і практики у будь-якій сфері життя насправді є послугою, яку надає громадськості сектор юстиції в цілому, і судова система зокрема. Отже, усі органи сектору юстиції, включаючи судову систему, беруть участь у «розробці стратегії» для інших секторів, і вони роблять це на різних етапах циклу її формування. Наприклад, роль судів щодо цього полягає у: а) розширенні положень законодавства шляхом єдності практики його застосування; б) здійсненні моніторингу і з'ясування за допомогою судової практики, чи досягнуто цілей законодавства (які спочатку передбачалися парламентом). Отже, судова система відіграє важливу роль у розробці стратегії для всіх інших секторів, не лише для сектору юстиції.

Підхід Комісії з правових реформ (КПР) при Офісі Президента – перший крок українських органів влади, спрямований на встановлення більш консультативного підходу за принципом «згори-донизу» з будь-яких питань формування стратегії у секторі юстиції. У той же час залишаються багато інших питань щодо цього механізму координації, які включають: а) підтримку функціонування КПР; б) роль Мін'юсту та його Директоратів зі стратегічного планування та верховенства права; в) роль різних органів управління судовою системою; г) бюджетний процес з належним обґрунтуванням та формулюванням стратегії у секторі юстиції (підходи до складання бюджету на основі програм та результатів); д) інституціоналізація моніторингу і оцінки (M&O), перегляд імплементації системного законодавства, наприклад, процесуальних кодексів як невід'ємної частини належного процесу формування стратегії; е) децентралізація формування стратегії для того, щоб центральний рівень постійно отримував систематизований зворотній зв'язок щодо якості нової стратегії або стратегії, щодо якої здійснюється моніторинг.

С. Судді та адвокати

Кар'єрні перспективи та оплата праці суддів

Нові кодекси мають на меті акцентувати увагу на серйозності розгляду справи у суді першої інстанції (жодних нових фактів під час розгляду в апеляції). Це означає, що і самих суддів у першій інстанції також необхідно сприймати серйозно, що має відобразити їхня зарплата та кар'єрні перспективи. Призначення на посаду до апеляційного суду не обов'язково слід розглядати як підвищення. Слід вжити заходів для роз'яснення важливості роботи суддів першої інстанції.

Навчання

Програму і обсяг навчання для тих, хто хоче стати суддями, слід розширити. Період навчання протягом одного року занадто короткий, щоб засвоїти всі навички, якими повинен володіти сучасний суддя.

Постійне навчання вже призначених суддів слід проводити регулярно (наприклад, кожні чотири місяці) протягом коротких періодів часу (два-три дні). Необхідно організувати цілеспрямовані навчальні заходи, які зорієнтовані на опрацювання нових змін в законодавстві. Навчання повинне охоплювати оволодіння професійними навичками, наприклад, коли це стосується представлення доказів та сприяння врегулюванню спору. При впровадженні нового комплексного законодавства, навчання повинне проводитися після набрання чинності цим законодавством. Навчання суддів, найоптимальніше, має відбуватися у поєднанні з адвокатами. Спільне навчання може сприяти кращому взаєморозумінню між професіоналами, які беруть участь у здійсненні правосуддя, і вже довело свою ефективність в інших європейських юрисдикціях. Це виховує більшу готовність до співпраці у осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя, та позицію, націлену на справедливе вирішення певної справи.

Завдання суду

Судді повинні розглядати справи та ухвалювати рішення. Завдання, які протирічать цьому головному завданню, необхідно обмежити або скасувати.

Довіра до суддів

Довіру до суддів необхідно підвищувати шляхом забезпечення прозорості. Це передусім означає, що спосіб, у який суди та судді розглядають справи, повинен бути доведений до відома за допомогою таких інструментів, як методичні матеріали та практичні рекомендації. Вони також мають бути доступні в Інтернеті. Також у всіх судах має бути суддя, відповідальний за взаємодію зі ЗМІ, щоб щодня надавати ЗМІ інформацію та пояснення повсякденною неюридичною мовою, як правило, після спілкування з відповідальними суддями. Висока довіра до суддів може надати їм впевненість, з якою вони не будуть вагатися використовувати повноваження з управління справами, які передбачені у кодексах. Довіра також може спричинити ситуацію, за якої судді можуть проявляти дискреційний розсуд під час судового розгляду, щоб забезпечити індивідуальний підхід до провадження окремих справ. Довіра до суддів може також забезпечити суддям можливість аналізувати справу безпосередньо під час слухань, що дозволило б сторонам переглядати свою процесуальну позицію і, можливо, навіть, ініціювати чи погоджуватися на врегулювання спору.

Незалежність та неупередженість

Варто окремо звернути увагу, чому велика кількість респондентів вважає, що нові кодекси сприяють незалежності та неупередженості суддів, тоді як 75 % опитаних вважають, що додаткові заходи щодо зміцнення незалежності та неупередженості все ж необхідні. Наступний крок – це визначити, у яких додаткових заходах є потреба.

Обов'язкове представництво

Обов'язкове представництво в суді адвокатом підвищує доступ до правосуддя завдяки присутності професійного юриста, але воно може також шкодити цьому через пов'язані з цим витрати. Обов'язкове представництво має супроводжуватися надійною системою безоплатної правової допомоги для тих, хто не може дозволити собі адвоката.

Видається, що наразі система безоплатної правової допомоги в Україні функціонує задовільно, але вона також повинна бути стійкою в тому сенсі, щоб в майбутньому мати змогу витримати збільшення попиту. У різних юрисдикціях система стала аж надто дорогою, і тому було вжито заходів для надання можливості звертатися за правовою допомогою, іншою ніж ту, яку має оплачувати держава. Наразі в Україні запропоноване законодавство, спрямоване на скасування обов'язкового представництва, яке може призвести до зменшення витрат на систему правової допомоги (сторони можуть представляти себе самостійно), хоча необхідно усвідомлювати, що залишатиметься потреба у допомозі адвоката, наприклад, у відносно складних справах. Слід вжити заходів для забезпечення інших форм правової допомоги, послуги яка б фінансувалася з державного бюджету.

D. Судові витрати

Чітка і зрозуміла система судових витрат

Судовий збір НЕ повинен підлягати поверненню у разі, якщо справу було повернуто.

Для позовів майнового характеру судовий збір повинен становити відсоткову частку від ціни позову. В інших випадках відповідну плату необхідно встановлювати виходячи з типу справи (класифікації) та її важливості.

Судовий збір повинен бути запроваджений:

- для заяв про відвід у разі сумніву щодо неупередженості або незалежності судді (повертається лише у разі задоволення відводу);
- для дисциплінарних скарг на суддів (підлягає поверненню лише у разі задоволення скарги).

У справах за участю малозабезпечених сторін, на основі прозорих та надійних критеріїв, необхідно (тимчасово) звільняти від сплати судового збору або зменшувати його розмір. У цих випадках потрібно перевірити, чи сторона у справі має справжній спір, а не такий, що є очевидно безпідставним.

Е. Суди та юрисдикція

Судоустрій

Рекомендовано об'єднання (приєднання) невеликих судів, зокрема судів першої інстанції, з одночасним створенням місцевих судових центрів, де можна буде проводити слухання за участі осіб з прилеглих районів (доступ до правосуддя та прозорість). Крім того, рекомендовано запровадити спеціалізацію суддів та додаткові спеціалізовані відділи в судах (наприклад, сімейні відділи). Також обов'язково, щоб питання нестачі кадрів було всерйоз вирішене якнайшвидше.

Територіальна юрисдикція

Сторони повинні мати можливість домовитись про територіально компетентний суд. Не повинна мати місце передача справи до іншого суду на тому ж рівні судової ієрархії, якщо сторони не заперечують проти суду, до якого подано позов. Передача до іншого суду має відбуватися лише в тому випадку, якщо сторона заперечує територіальну компетенцію суду. Якщо це стосується предметної юрисдикції, оптимальне рішення – автоматична передача.

Цивільні та адміністративні справи

Розмежування цивільних та адміністративних справ на практиці створює проблеми, тому необхідно розробити чіткі критерії такого розмежування.

Ф. Приміщення судів та зали суду

Приміщення судів

Багато приміщень судів, які відвідували експерти у рамках моніторингу, були у незадовільному стані. Необхідні значні капіталовкладення, щоб зробити суди в Україні придатними для здійснення сучасного правосуддя. Планування приміщень необхідно переглянути, переконавшись, що зони загального користування та зони для офісів суддів і персоналу чітко розділені. Необхідно забезпечити належні місця очікування для громадськості. Суддів та працівників апарату не можна змушувати платити за матеріально-технічні засоби з власної кишені. Об'єднання судів (створення великих судів) може забезпечити економію коштів за рахунок підвищення ефективності їх роботи, а акумульовані за рахунок цього кошти можна реінвестувати для створення сучасних судів належного рівня.

Перепланування зали суду

Сторони та їх адвокати повинні сидіти або стояти перед судом, а не одне перед одним. Розміщення навпроти сторони-опонента призводить до конфронтації, тоді як розміщення обличчям до судді сприятиме більшій взаємодії та конструктивній роботі. Планування судових залів в Україні потрібно переглянути.

Г. Рух та розподіл справ

Аналіз руху справ

Аналіз руху справ в різних українських судах був би корисним для належної організації їх роботи. Необхідні заходи для того, щоб оптимізувати способи розгляду справ, які надходять на розгляд суду, та покращити їх рух у щоденній практиці. Аналіз має бути проведений фахівцями з організації, і зовсім не обов'язково юристами. Очевидно, буде корисним внесок в організацію руху справ з боку тих, хто бере участь у їх розгляді.

Розподіл справ

Слід переглянути систему розподілу справ. Для запобігання неналежного впливу справи повинні бути розподілені певному судді чи суддям на відносно пізньому етапі провадження на основі оприлюднених об'єктивних критеріїв керівництвом суду чи суддею з великим досвідом роботи.

Н. Процедура

Змагальний та кооперативний підхід

Суто змагальна модель судових процесів повільно зникає з європейського судового ландшафту. Наразі просуваються більш кооперативні моделі судових процесів, оскільки вони забезпечують ефективність, розумні витрати і справедливість. Судді та сторони / адвокати повинні працювати разом, щоб отримати справедливе рішення у справі (судовий процес НЕ є битвою). Зазначене передбачає застосування сторонами підходу «відкритих карт» і активну позицію судді, спрямовану на забезпечення ефективності процесу і на те, щоб переконати сторони, наскільки це можливо, щодо оптимальному способу, у який справа буде розглядатися. Такий підхід, очевидно, буде корисним для України. Цей підхід заздалегідь передбачає професійне навчання, бажано спільне професійне навчання суддів та адвокатів. Зміни до законодавства, швидше за все, не потрібні.

Досудовий етап (перед зверненням до суду)

Необхідно впровадити заходи для того, щоб змусити сторін заздалегідь підготуватися до справи і обмінятися своїми точками зору ще перед зверненням до суду (і, якщо можливо, спробувати здійснити врегулювання). Для досягнення цієї мети в Англії та Уельсі був запроваджений інститут досудових протоколів. Ці протоколи регулюють поведінку сторін перед зверненням до суду, і судді перевіряють, чи було дотримано їх положень вже під час судового процесу. У разі недотримання відповідних положень до сторін застосовуються майнові санкції. Подібний інструмент також може бути корисним для України для того, щоб переконатися, що до суду подаються добре підготовлені справи, і що спроба мирного врегулювання мала місце на ранній стадії.

Врегулювання спорів та АВС

Існує потреба у розробці системи медіації під контролем суду, із зовнішніми, затвердженими судом, медіаторами. Необхідно також переглянути роль судді у врегулюванні спору. Суддя не має виступати медіатором, а повинен лише спрямовувати сам процес. Очевидно, що сам суддя може використовувати методи для здійснення врегулювання спору, які не шкодять його неупередженості (але НЕ методи медіації). З цього приводу суддям слід пропонувати індивідуальне навчання. Суддям необхідно надати необхідні повноваження для того, щоб змусити сторони здійснити вагомі спроби врегулювання спору, і мають бути застосовані негативні наслідки, якщо виявляється, що спроби врегулювання насправді не були серйозними.

Загалом, потрібно підвищити рівень обізнаності щодо АВР, який є інструментом, що дозволяє сторонам бути більш залученими у вирішення своєї справи, тим самим зменшивши навантаження на державну судову систему. Держава повинна стимулювати звернення до АВС, наприклад, шляхом спрощення до

нього доступу за рахунок менших витрат, ніж ті, що які можуть бути понесені сторонами у державних судах.

Повідомлення

Необхідно впровадити заходи для того, щоб припинити практику ухилення сторін від належного повідомлення з метою затягування (перешкоджання) розгляду справи проти них. Слід розглянути інший підхід до повідомлень, запровадивши систему, в якій на сторін в цивільних та господарських справах покладено завдання повідомляти сторони та можливих інших осіб, які беруть участь у справі. Таке повідомлення може здійснюватися працівниками правоохоронних органів або іншими спеціалізованими посадовими особами.

Громадяни повинні мати основну адресу для належного повідомлення (фактичну чи електронну), і таке повідомлення має вважатися належним, якщо вручення відбулося за цією адресою (немає необхідності насправді гарантувати, що адресат фактично прочитав надані документи, якщо ці документи були подані за правильною адресою). Підхід, орієнтований на боржника, що дозволяє йому ухилитися від виконання боргу, може бути політично цікавим для партій, які хочуть отримати голоси від боржників, але такий підхід є шкідливим для економіки та абсолютно неприйнятним з точки зору належного функціонування судової системи.

Слухання

Кількість слухань має бути обмеженою і призначатися вони мають тоді, коли судді необхідно обговорити питання зі сторонами. Суддя повинен заздалегідь встановити час, виділений для слухання, і повідомити цей час сторонам та їх адвокатам, щоб переконатися, що вони будуть достатньо лаконічними у своєму виступі. Необхідно уникати зачитування документів. Судові слухання повинні використовуватися дієво і ефективно. Слухання призначені не для того, щоб сторони могли перевірити, чи суддя повністю вивчив і зрозумів їхню справу, – останнє має впливати з мотивувальної частини рішення.

Попередні усні слухання

Попереднє усне слухання в присутності сторін та їхніх адвокатів має відбуватися після подання відзиву на позовну заяву. Це слухання може бути використане для врегулювання спору або для отримання більш чіткої картини того, що викликає у сторін розбіжності. Якщо суддя вважає, що отримав достатньо інформації після цього слухання, він може вирішити справу або встановити процесуальний графік для подальших кроків у судовому провадженні разом зі сторонами та, якщо це можливо, за їхнім погодженням. Такий підхід дозволений за чинними процесуальними правилами і його слід обстоювати в ході навчання. Це хороший інструмент для запобігання затримки і для підвищення ефективності провадження.

Малозначні справи

Слід посилити використання провадження у малозначних справах. Законом слід встановлювати чіткі критерії, які справи є малозначними, і прибрати суб'єктивні критерії уникнення застосування механізму малозначних справ, такі як важливість справи для сторін, оскільки вони призводять до занадто великої невизначеності. Правила, які дозволяють сторонам уникнути розгляду їх справи як незначної, також потрібно скасувати. Рішення у малозначних справах не повинні переглядатися в апеляційному порядку, але у дуже обмеженій кількості можуть допускатися до касаційної інстанції (лише якщо має бути вирішено важливий момент законодавства, який не був вирішений у попередніх справах касаційною інстанцією). Верховний Суд повинен розробити чітку та узгоджену судову практику з цих питань, а це означає, що він має навести достатньо підстав у обмеженій кількості окремих справ, забезпечуючи критерії, які можна буде використовувати під час розгляду майбутніх справ, не обтяжуючи Верховний Суд. Можна розглянути варіант запровадження системи підготовки, яка дозволяє заздалегідь виявити справи, в яких

провадження не буде розпочато/відкрито. Такі заходи дають можливість відмовитись від незначних і малозначних справ без використання дорогоцінного часу суду (фільтрація справ «на порозі» із використанням працівників юридичного департаменту для початкової перевірки).

Типи процесуальних проваджень

Необхідне існування процесуальних проваджень для різних категорій справ, але їх застосування слід залишити на дискреційний розсуд судді, з огляду на конкретні обставини і особливості справи. Бажано, щоб суддя приймав рішення щодо типу провадження, яке підлягає застосуванню, разом зі сторонами.

Докази

Не всі судді та адвокати мають чітке розуміння того інструменту розкриття доказів, який було введено в українське законодавство новими законами. Оскільки це вкрай важлива частина підходу «відкритих карт», то в цьому ракурсі потрібне проведення навчання. Загалом, зобов'язання суду та сторін на стадії подання та дослідження доказів повинні бути предметом навчання, оскільки ситуація відрізняється від попереднього процесуального режиму.

Треті особи

Необхідно переглянути вступ третьої особи в судовий процес у цивільних та господарських справах. В Україні залучення третіх осіб трапляється набагато частіше, ніж в інших європейських юрисдикціях. Це призводить до неефективності провадження. Кількість випадків такого залучення необхідно зменшити згідно з об'єктивними критеріями.

Відмова від проголошення рішення у суді

Необхідно, щоб судові рішення надавалися учасникам процесу у письмовій формі в найкоротші строки (строки, які на теперішній час відведені для проголошення рішення) та розміщувалися на веб-сайті. Проголошення (зачитування) судового рішення є марною тратою дорогоцінного часу суду і від нього необхідно відмовитися. У деяких категоріях справ (наприклад, малозначних справах, інших незначних / простих справах) рішення можна повідомляти безпосередньо після закінчення розгляду справи. У таких випадках може бути корисним усне проголошення, але лише в тому разі, якщо секретар суду відразу ж викладає це усне проголошення у письмовому і такому, що підлягає примусовому виконанню, форматі (суддя диктує рішення). Очевидно, що для впровадження такого підходу потрібна підготовка суддів.

Судові витрати

Спосіб розрахунку витрат має бути спрощений. Витрати, встановлені судом за відповідними критеріями, не повинні збігатися з реальними витратами сторін.

Апеляція та касація

В апеляції та касації мають бути запроваджені процесуальні фільтри, які повинні функціонувати на основі об'єктивних критеріїв допустимості. Критерієм може бути вартісна оцінка, але також для цієї мети може слугувати велике значення для розвитку законодавства чи будь-який інший об'єктивний критерій. Фільтри доступу до касаційного суду повинні бути орієнтовані саме на ті справи, які мають значення для розвитку законодавства та для єдності судової практики, а відтак ці фільтри повинні унеможливити надходження до суду справ, які мають значення лише для сторін. Якщо справи зможуть надходити до суду без фільтрів, касаційний суд не зможе виконувати вищенаведені завдання. Про те, що український касаційний суд має труднощі в цьому аспекті, свідчить той факт, що існує жажлива перевантаженість та необхідність, щоб роботу координувала Велика Палата. У добре працюючому суді касаційної інстанції (прикладом є касаційний суд Нідерландів) кількість справ є досить обмеженою і координація на такому високому рівні не потрібна. У менш функціональних касаційних судах (Франції, Італія) Велика Палата необхідна, однак усі погоджуються, що це результат величезної кількості справ у провадженні, чого слід

уникати на найвищому рівні (Верховний суд Великобританії – це ще один приклад історії успіху щодо уникнення перевантаженості справами; це пов'язано з тим, що цей суд може сам обирати справи, які необхідно розглянути).

Роль апеляційних судів

Нові факти можуть бути пред'явлені під час апеляційного розгляду лише за вкрай виняткових обставин, зазначених у судовому рішенні (факти, про які стало відомо лише після того, як суд першої інстанції ухвалив рішення). Цього правила повинні дотримуватися усі апеляційні суди та Верховний Суд.

Зловживання процесуальними правами

Правила проти процесуальних зловживань необхідно переглянути, і хоча санкції проти такої поведінки зазвичай є ефективними, на практиці потрібно надавати більше методичних рекомендації.

Дисциплінарні скарги

Необхідно запровадити спрощену процедуру відхилення явно необґрунтованих дисциплінарних скарг. Перед подачею дисциплінарних скарг адвокати зобов'язані проконсультуватися з головою місцевої ради адвокатів. Загалом, потрібно боротися з використанням дисциплінарних скарг, спрямованих проти судових рішень, та протидіяти такій практиці.

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

VIII ВИСНОВКИ ТА КЛЮЧОВІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Впровадження нових Цивільного та Господарського процесуальних кодексів в Україні стикається з різноманітними проблемами. Цей звіт є спробою ідентифікувати їх (Глава 6), розробивши і застосувавши інструменти моніторингу, спрямовані на визначення проблемних сфер (Глави 3-5), які можливо використовувати регулярно, у тому сенсі, що такі інструменти можна застосовувати під час майбутнього моніторингу, спрямованого на встановлення ефективності заходів, вжитих для усунення недоліків у відповідних сферах.

Що стосується згаданих заходів, то цей звіт містить чимало рекомендацій (Глава 7). Запропоновані заходи часто НЕ спрямовані на внесення змін до законодавства. Слід пам'ятати про те, що норми як такі не змінюють практику, натомість її зміна є результатом правильного тлумачення та застосування існуючих норм, тобто відповідно до цілей, які передбачав парламент під час впровадження правил. В Україні, як і в будь-якій іншій державі, ці цілі включають ефективність, професійність та високу якість здійснення правосуддя. Основним завданням Верховного Суду є показати усім судам нижчих інстанцій подальший шлях, надаючи тлумачення своєї судової практики, які мають характеризуватися єдністю, чіткістю та обґрунтованістю. Очікується, що Верховний Суд має час і засоби для виконання наведеного завдання, і він не перевантажений справами, які не мають значення для його виконання. Процесуальні фільтри для зменшення кількості справ, які надходять до Верховного Суду, на думку експертів, вкрай необхідні.

Ми завершуємо цей звіт вибіркою деяких наших ключових рекомендацій (як зазначено, повний перелік можна знайти у Главі 7), розподілених на структурні та практичні.

A. Структурні

- 1) Експерти з організаційних питань (не обов'язково юристи) повинні аналізувати робочі процеси в українських судах. Вони повинні поради, як оптимізувати та стандартизувати їх, з моменту реєстрації справи і до ухвалення судового рішення та його виконання. Цю пораду слід застосовувати в усіх судах, щоб робочі процеси були більш уніфікованими та ефективними по всій Україні.
- 2) Забагато органів державної влади відповідають за діяльність судової системи. Необхідний координатор (одна особа чи група осіб) з питань судової системи, який здійснює нагляд і узгоджує заходи і стратегію, спрямовану на реалізацію політики у сфері судочинства. Цим координатором може бути Мін'юст, Вища рада правосуддя або Верховний Суд.
- 3) В Україні занадто багато маленьких судів, що перешкоджає ефективності, єдності та спеціалізації. Доцільним є об'єднання судів, створення загальних судів з цивільних, господарських, адміністративних і кримінальних справ з підрозділами (палатами) відповідно до кожного з видів судочинства. Також доцільним буде створення суду, який обслуговує населення щонайменше у мільйон громадян. За необхідності можна створити судові центри, де судді можуть проводити засідання протягом обмеженої кількості днів на місяць, щоб гарантувати, що здійснення правосуддя є достатньо наближеним до громадян у віддалених районах.
- 4) При прийнятті законів щодо порядку та організації судочинства слід залучати суддів та адвокатів, а також користувачів послуг судів, наприклад, шляхом інтернет-консультацій.

Крім того, не слід запроваджувати законодавство без достатньої підготовки та навчання, що має передбачати достатній проміжок часу між прийняттям законодавства і набранням ним сили.

- 5) Розподіл справ між окремими суддями або колегіями суддів повинен бути таким, щоб на нього не могли впливати ні судові органи, ні працівники суду. У той же час система розподілу справ має функціонувати із застосуванням спеціалізації суддів і розподіляти навантаження рівномірно між усіма суддями.
- 6) Необхідно вжити заходів для забезпечення доступності судової практики Верховного Суду для всіх громадян. Наявна база судової практики має дозволяти легко віднайти необхідне судове рішення. Це також гарантує, що сам Верховний Суд може гарантувати єдність власної судової практики.
- 7) Слід запровадити чіткі фільтри на основі об'єктивних (майнових) критеріїв допустимості до апеляційного та касаційного оскарження.
- 8) Апеляційні суди НЕ повинні дозволяти пред'являти нові факти під час апеляційного розгляду справи.
- 9) Необхідно вжити заходів щодо зменшення кількості випадків залучення третіх осіб до участі у цивільних та господарських провадженнях.
- 10) Сторонам слід дозволити домовлятися про територіально компетентний суд; у такому випадку справа не має передаватися до інших судів.
- 11) Необхідно вживати подальших заходів для гарантування незалежності та неупередженості суддів.
- 12) Потрібно переконатися у тому, що у судах першої інстанції достатньо досвідчених суддів; переглянути їх винагороду та інші умови праці.
- 13) Розробити систему медіації, що проводиться під контролем суду. Суди повинні звертатися до зовнішніх кваліфікованих медіаторів. Медіація не повинна відбуватися в суді. Судді повинні обмежити спроби врегулювання спору.
- 14) Для допомоги учасникам процесу слід використовувати «м'яке право» (практичні рекомендації). Суддів слід залучати до їх розробки, щоб зрозуміти, чого очікує суд від учасників справи у сферах, які спеціально не врегульовані законом. В ідеалі, ці рекомендації мають бути єдиними по всій країні.
- 15) Там, де це можливо, слід вивчати, робити доступним та використовувати успішний європейський досвід як приклад реформування законодавства.

В. Практичні

- 1) Проведення попереднього усного засідання сприяє ефективності судочинства, якщо воно використовується для врегулювання спору чи встановлення процесуального календаря (обговорення подальшого руху справи). Для цього необхідно провести обмін інформацією між суддею та сторонами («розкрити карти») і розподілити обов'язки. Принцип співпраці повинен відобразитись навіть у плані самої зали судових засідань: сторони не повинні знаходитися обличчям один до одного, а лише до судді.
- 2) Дорогоцінний час суду не слід витрачати на зачитування судових рішень. Судові рішення повинні бути оприлюднені в найкоротші строки в письмовій формі.
- 3) Слухання мають використовуватися для обміну інформацією. Про час, відведений кожному учаснику процесу для виступу, слід повідомляти заздалегідь (наприклад, 20 хв. для кожної

- сторони). Слухання, де не відбувається обміну інформацією, є зайвим, марним витрачанням часу і грошей. Судді задають питання під час слухань; жодних монологів.
- 4) Судові збори повинні стягуватися у всіх випадках (включаючи ставлення під сумнів незалежності та неупередженості суддів та подання дисциплінарних скарг) і повертатися лише у виняткових ситуаціях. Розмір судового збору має бути таким, щоб змусити сторін подумати про серйозність своїх вимог, адже коли послуга безкоштовна, її використовують занадто часто і можуть нею зловживати.
  - 5) Розробити швидку та ефективну процедуру відхилення необґрунтованих позовів.
  - 6) Необхідно розробити чіткі критерії для того, щоб визначити, чи слід класифікувати справу як малозначну (малозначні справи). Від суб'єктивних критеріїв, як важливість справи для сторін, слід відмовитися. Право оскарження судових рішень у малозначних справах в апеляційному і касаційному порядках має бути неможливим. Не повинно бути способів уникнути застосування механізму малозначних справ після віднесення справи до такої категорії.
  - 7) Судді повинні брати участь лише у реальних справах (тобто мають вирішувати справи). Адміністративна робота, очевидно необґрунтовані позови і позови, які навряд чи будуть задоволені, мають максимально вирішуватися працівниками юридичного департаменту.
  - 8) Гонорари адвоката є частиною договору між адвокатом та клієнтом. Суд встановлює ці витрати незалежно, а не відносно угоди між адвокатом та клієнтом, дотримуючись встановлених критеріїв. Очевидно, що, укладаючи договір, адвокат та клієнт можуть враховувати попередню судову практику у подібних випадках.

ДОДАТКИ

1. Анкета (Опитувальник) А
2. Анкета (Опитувальник) В
3. Список судів та юридичних фірм/адвокатів, які були відвідані експертами
4. Список проведених круглих столів та конференцій
5. Статистичні дані з Анкети (Опитувальника) А
6. Статистика (Реальність у цифрах)

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

ДОДАТОК І

ОПИТУВАЛЬНИК А

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Стать

- A. Чоловіча
- B. Жіноча

Роль

- A. Суддя
- B. Адвокат
- C. Корпоративний юрист
- D. Інша

Суд (заповнюється лише суддями)

- A. Суд першої інстанції
- B. Апеляційний суд
- C. Касаційний суд

Вік

- A. Від 25 до 35 років
- B. Від 35 до 45 років
- C. Від 45 до 55 років
- D. 55 і більше років

Досвід

- A. До 5 років
- B. Від 5 до 10 років
- C. Від 10 до 20 років
- D. Більше 20 років

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

A. ЯКІСТЬ КОДЕКСІВ

1. **Нові Цивільний та Господарський процесуальні кодекси визначили своїми загальними цілями спрощення доступу до правосуддя, підвищення ефективності процесу, покращення якості судочинства та оптимізацію судових витрат. Чи враховують зазначені цілі судді під час інтерпретації процесуальних правил?**
  - A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

2. **Чи потрібна додаткова підготовка суддів для покращення розуміння ними процесуальних правил?**
  - A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

3. **Чи потрібна додаткова підготовка адвокатів для покращення розуміння ними процесуальних правил?**
  - A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

4. **Чи було б корисним гарантувати, що процесуальні правила не будуть змінюватися, часто, аби судді та адвокати змогли знайти шляхи вдосконалення судового процесу на практиці?**
  - A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

5. **Надання усних пояснень може підвищити ефективність розгляду справи у суді. Чи забезпечуються новими процесуальними правилами достатні можливості учасникам надавати усні пояснення?**
  - A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

6. **Чи впливає актуальна судова практика на поведінку сторін при прийнятті рішення про звернення до суду?**

- A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
7. Чи впливає актуальна судова практика на сторін при прийнятті ними рішень щодо способу (тактики) ведення справ?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
8. Чи впливає актуальна судова практика на суддів?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
9. Чи забезпечує актуальна судова практика більш уніфіковане застосування закону по всій країні?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
10. Чи судді достатньо поінформовані судді про практику розгляду справ касаційним судом?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
11. Чи дають рішення касаційного суду достатнє розуміння про те, яким чином суд касаційної інстанції застосовує та тлумачить закон?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
12. Який статус судових рішень касаційного суду?
A. Обов'язковий
B. Рекомендаційний

- C. Інший
- D. Я не знаю

13. Чи є судді достатньо підготовленими для того, щоб досягти мети процесуальних норм, передбачених законодавцем?

- A. Так
- B. Скоріше так
- C. Скоріше ні
- D. Ні
- E. Я не знаю

14. Чи вдало впроваджені відмінності між процедурами для конкретних видів справ (цивільних, адміністративних тощо)?

- A. Так
- B. Скоріше так
- C. Скоріше ні
- D. Ні
- E. Я не знаю

V. РОЛЬ СТОРІН ТА ЇХ АДВОКАТІВ

15. Чи ефективні санкції, передбачені процесуальними нормами, проти неналежної процесуальної поведінки?

- A. Так
- B. Скоріше так
- C. Скоріше ні
- D. Ні
- E. Я не знаю

16. Чи потрібні зміни в правилах щодо протидії неналежній процесуальній поведінці?

- A. Так
- B. Скоріше так
- C. Скоріше ні
- D. Ні
- E. Я не знаю

17. Обов'язкове представництво адвокатом підвищує якість судового рішення.

- A. Так
- B. Ні
- C. Я не знаю

18. Обов'язкове представництво впливає на доступ до правосуддя.

- A. Так
- B. Ні

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

- C. Не знаю
19. **Обов'язкове представництво впливає на ефективність судового провадження.**
A. Так
B. Ні
C. Я не знаю
20. **Обов'язкове представництво впливає на справедливість судового провадження.**
A. Так
B. Ні
C. Я не знаю
21. **Чи існує зв'язок між системою безоплатної правової допомоги та обов'язковим представництвом?**
A. Так
B. Ні
C. Я не знаю
22. **Чи забезпечує система безоплатної правової допомоги достатній доступ до суду для малозабезпечених сторін?**
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
23. **Чи може бути гарантований доступ до суду для малозабезпечених сторін іншими способами, ніж безоплатна правова допомога (наприклад, само-представництво та допомога стороні, яка не має адвоката, з боку суду)?**
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
24. **Чи є матеріали справи достатньо підготовленими сторонами, коли вони подають їх до суду?**
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
25. **Чи є матеріали справи достатньо підготовленими адвокатами, коли вони подають їх до суду?**
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні

- D. Ні
- E. Я не знаю

26. Чи потрібні правила, які б спрямовували поведінку сторін та їхніх адвокатів, перш ніж звертатися до суду?

- A. Так
- B. Скоріше так
- C. Скоріше ні
- D. Ні
- E. Я не знаю

27. Як функціонує система залучення заінтересованих (третіх) осіб до участі у справі, що розглядається?

- A. Добре
- B. Переважно добре
- C. Найчастіше погано
- D. Погано
- E. Я не знаю

28. Як часто заінтересовані (треті) особи допускаються до участі у справі, що розглядається?

- A. Часто
- B. Іноді
- C. Ніколи
- D. Я не знаю

С. РОЛЬ СУДУ

29. Чи є прийнятною існуюча система розподілу справ між суддям?

- A. Так
- B. Скоріше так
- C. Скоріше ні
- D. Ні
- E. Я не знаю

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

30. Чи нові правила сприяють незалежності суддів (тобто, при ухваленні рішень на суддю не впливають інші судді або органи державної влади)?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
31. Чи нові правила сприяють неупередженості суддів (тобто, суддя не надає переваг жодній зі сторін)?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
32. Чи потрібні додаткові заходи для посилення незалежності суддів?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
33. Чи потрібні додаткові заходи для посилення неупередженості суддів?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
34. Чи має суддя отримати більше свободи у контексті інтерпретації процесуальних норм?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
35. Чи повинен суддя мати більше свободи в організації судових слухань?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
36. Чи слід дозволити суду проводити аналіз можливих шляхів, якими справа може розвиватися у суді?

- A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
37. Чи буде це також потрібно (див. питання 36) у випадку, якщо сторону не представлятиме адвокат?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
38. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи призводить це до справедливого розгляду справи?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
39. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи призводить це до ефективного розгляду справи?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю
40. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи впливає це на додержання вимог щодо розгляду справи протягом розумного строку?
A. Так
B. Скоріше так
C. Скоріше ні
D. Ні
E. Я не знаю

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

41. Чи буде доцільним впровадити систему, яка дозволить суддям у порівняно нескладних категоріях справ ухвалювати рішення в усній формі (за належної фіксації) безпосередньо при закритті слухання?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

D. СУДОВИЙ ПРОЦЕС

42. Який вплив на вирішення справи мають нові норми щодо обов'язків при збиранні сторонами доказів?
- A. Позитивний
  - B. Жодного
  - C. Негативний
  - D. Я не знаю
43. Чи потрібно додатково уточнювати обов'язки суду щодо збору доказів?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
44. Розкриття доказів зобов'язує сторони подавати документи, які відповідають певним стандартам належності, добровільно за власною ініціативою, навіть якщо цього не вимагає сторона-опонент, і навіть якщо ці документи шкодять їх власним інтересам. Чи має новий обов'язок розкриття доказів позитивний ефект?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
45. Розкриття доказів зобов'язує сторони подавати документи, які відповідають певним стандартам належності, добровільно за власною ініціативою, навіть якщо цього не вимагає сторона-опонент, і навіть якщо ці документи шкодять їх власним інтересам. Чи правильно розуміють суди суть розкриття доказів?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
46. Чи здатні судді запобігти порушенню процесуальних норм сторонами та їх адвокатами?

- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
- 47. Які інструменти використовуються для запобігання порушенню строків?**
- A. Додаткові слухання
  - B. Календарі справ
  - C. Консультації зі сторонами про хід справи
  - D. Списки щодо затримки розглядуваних справ
  - E. Інше
- 48. Чи розглядаються справи першої інстанції ґрунтовно з огляду на можливість подання апеляції?**
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
- 49. Які межі розгляду справи апеляційним судом?**
- A. Вона обмежується фактами, встановленими в першій інстанції, щодо застосування закону
  - B. Вона розглядає факти, включаючи нові факти, подані сторонами при розгляді скарги, щодо застосування закону
  - C. Інше
- 50. Чи впливає обмежений доступ до касаційного суду на його спроможність гарантувати однакове застосування законодавства?**
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
- 51. Чи впровадження касаційних фільтрів зменшить навантаження касаційного суду, дозволяючи йому зосередитись на однаковому застосуванні закону та розвитку законодавства?**
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
- 52. Чи впливають судові збори на доступ до суду?**
- A. Так

- B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
53. Чи забезпечують існуючі процесуальні правила достатню свободу дій, дозволяючи судді керувати справами відповідно до їхніх особливостей (наприклад, дозволяючи судді обирати методи та механізми управління справами, які відповідають конкретним обставинам)?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
54. Чи може проводитися усне слухання на ранніх стадіях провадження за чинними процесуальними правилами?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю
55. Як часто суди, які не мають юрисдикції, автоматично направляють справи до компетентного суду?
- A. Завжди
  - B. Переважно
  - C. Я не знаю
  - D. Рідко
  - E. Ніколи

E. ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

56. Чи слід суду вживати заходів для сприяння врегулюванню спору, який вже перебуває у його провадженні?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

57. Як часто врегулювання спору до ухвалення судом рішення по суті відбувається на практиці?
- A. Завжди
  - B. Часто
  - C. Я не знаю
  - D. Рідко
  - E. Не використовуються
58. На якому етапі провадження відбувається врегулювання спору до ухвалення судом рішення по суті?
- A. На початкових стадіях
  - B. Після заслуховування сторін
  - C. На заключних етапах
  - D. Інше
59. Чи часто механізми альтернативного вирішення спорів використовуються сторонами, юристами та / або судами?
- A. Завжди
  - B. Часто
  - C. Рідко
  - D. Не використовуються
  - E. Я не знаю
60. Чи впливає використання механізмів альтернативного вирішення спорів на доступ до суду?
- A. Так
  - B. Скоріше так
  - C. Скоріше ні
  - D. Ні
  - E. Я не знаю

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

ДОДАТОК II

ОПИТУВАЛЬНИК В

Стать

- A. Чоловіча
- B. Жіноча

Роль

- A. Суддя
- B. Адвокат
- C. Корпоративний юрист
- D. Інша

Суд (для суддів)

- A. Суд першої інстанції
- B. Апеляційний суд
- C. Касаційний суд

Вік

- A. Від 25 до 35 років
- B. Від 35 до 45 років
- C. Від 45 до 55 років
- D. 55 і більше років

Досвід

- A. До 5 років
- B. Від 5 до 10 років
- C. Від 10 до 20 років
- D. Більше 20 років

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

A. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Яке загальне враження від участі в судовому процесі після набрання чинності новими процесуальними кодексами?
2. Вкажіть, наскільки судовий процес виграв від впровадження нових процесуальних норм?
3. Основними цілями нових процесуальних кодексів є спрощення доступу до правосуддя, пропорційність, ефективність, низькі витрати, справедливість. Чи враховують судді такі цілі при інтерпретації процесуальних правил?
4. Надання усних пояснень може підвищити ефективність розгляду справи у суді. Чи забезпечується новими процесуальними правилами достатні можливості учасників надавати усні пояснення?
5. Скільки часу, у середньому, необхідно суду для вирішення справ; скільки засідань, у середньому, для цього потребується; як збираються докази?
6. Як призначаються судові засідання?
7. Чи достатньо існуючої кількості та змістовного наповнення засідань для ефективного вирішення спору чи існують причини для зміни існуючої практики?
8. Який тип забезпечувальних заходів застосовується найчастіше?

B. РОЛЬ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

9. Чи мають судді достатній доступ до судової практики?
10. Яким чином судова практика впливає на судові рішення?
11. Чи міститься у судових рішеннях посилання на судову практику?
12. Який статус судової практики в Україні?

C. РОЛЬ СТОРІН ТА ЇХ АДВОКАТІВ (ВКЛЮЧАЮЧИ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ)

13. Які правила (якщо потрібно) необхідні для того, щоб скеровувати поведінку сторін спору та їх юристів до того, як вони звернуться до суду?

14. Чи потрібно внести зміни до норм, які б протидіяли неналежній процесуальній поведінці сторін та їхніх юристів? Які саме зміни, якщо вони необхідні?
15. Припускаючи, що доступ до суду малозабезпечених сторін може бути гарантований іншими засобами, крім правової допомоги, яким із засобів, на вашу думку, слід віддавати перевагу?
16. Чи існують проблеми з доказами повноважень адвокатів? Як ці проблеми, на ваш погляд, можна було б найкраще вирішити?

D. РОЛЬ СУДУ

17. Чи потрібні додаткові заходи для підвищення незалежності та неупередженості суддів? Які заходи, якщо вони необхідні, є найбільш бажаними?
18. Чи потрібна підготовка суддів з метою сприяння швидкому ухваленню рішення після закінчення судового засідання? Яким може бути таке навчання?
19. Як часто оскаржується юрисдикція судів? Яка юрисдикція найчастіше оскаржується: предметна чи територіальна? Чи спричиняє таке оскарження (за наявності) значні затримки?
20. Чи маєте ви досвід поданням заяв про вжиття забезпечувальних заходів? Як виглядає процедура в таких випадках? Чи задовільна ця процедура? Чи можете ви відповісти на ті самі запитання щодо заяв про скасування забезпечувальних заходів?

E. ДОКАЗИ

21. Чи потрібно додатково уточнювати зобов'язання сторін щодо подання доказів? Як мало б виглядати таке уточнення?
22. Чи потрібно додатково уточнювати обов'язки суду щодо збирання доказів? Як мало б виглядати таке уточнення?
23. Чи наведені види доказів використовуються в суді:
  - експертиза, отримана від спеціалізованих установ з-за кордону
  - афідевіти / письмові пояснення
  - аудіо- та відео записи
  - інші види доказів (вказіть які)

24. Наскільки такі види доказів є прийнятними та достатніми для ухвалення остаточного рішення. Чи прийнятність та достатність доказів є предметом дебатів у суді?

F. АПЕЛЯЦІЯ ТА КАСАЦІЯ

25. Якою мірою питання фактів та питання права є предметом дослідження в апеляції? Чи дозволено пред'являти нові факти в апеляції?

G. ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

26. Чи мають вживатися заходи, і якщо так, то які, для сприяння швидкому врегулюванню спору?

27. На якій стадії судового процесу, на практиці, відбувається врегулювання спору?

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

ДОДАТОК III

Перелік судів та юридичних фірм, відвіданих експертами у 2018-2019 рр.

Суди

Липень 2018

- Одеський (Південно-Західний) апеляційний господарський суд

Вересень 2018

- Господарський суд м. Києва
- Київський (Північний) апеляційний господарський суд
- Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
- Печерський районний суд м. Києва

Січень 2019:

- Одеський апеляційний суд
- Малиновський районний суд м. Одеси

Квітень 2019

- Личаківський районний суд м. Львова
- Господарський суд Чернівецької області (суддя)
- Івано-Франківський міський суд Івано-Франківської області

Адвокати/Юридичні фірми

Червень 2018

Вересень 2018

Квітень 2019

Матвіїв та партнери (Львів)

LCF, Анна Огречук (Київ)

Світлана Стецюк та Ігор Тинів (Івано-Франківськ)

Оксана Щербанюк та Ірина Бутирська (Чернівці)

Бачинський та партнери (Львів)

Роксолана Костур (Львів)

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

ДОДАТОК IV

Перелік круглих столів та конференцій

Червень 2018 – Круглий стіл у Львові

Липень 2018 – Круглий стіл в Одесі

Листопад 2018 – Круглий стіл у Львові

Листопад 2018 – Судовий форум у Києві

Січень 2019 – Круглий стіл в Одесі

Березень 2019 – Круглий стіл у Києві

Квітень 2019 – Круглий стіл в Івано-Франківську

Травень 2019 – Круглий стіл у Дніпрі

Травень 2019 – Круглий стіл у Харкові

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

ДОДАТОК V

Частина 0. Загальна інформація про респондентів

Запитання 01. Стать

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Чоловіча	151	54,5%
Жіноча	126	45,5%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,0%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

Запитання 02. Роль

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Суддя	47	16,91%
Адвокат	163	58,63%
Корпоративний юрист	20	7,19%
Інша	48	17,27%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	278	100,00%
Немає відповіді	0	
ВСЬОГО	278	

Запитання 03. Суд (заповнюється лише суддями)

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Суд першої інстанції	27	56,25%
Апеляційний суд	7	14,58%
Касаційний суд	14	29,17%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	48	100,00%
Немає відповіді	230	
ВСЬОГО	278	

Запитання 04. Вік

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
25 до 35	119	42,96%
35 до 45	104	37,55%
45 до 55	42	15,16%
Старше ніж 55	12	4,33%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Запитання 05. Досвід

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
До 5 років	45	16,30%
5 до 10 років	85	30,80%
10 до 20 років	111	40,22%
Більше 20 років	35	12,68%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	276	100,00%
Немає відповіді	2	
ВСЬОГО	278	

Запитання 06. Регіон

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Львів	23	8,27%
Одеса	30	10,79%
Київ	25	8,99%
Online	75	26,98%
Івано-Франківськ	34	12,23%
Чернівці	26	9,35%
Дніпро	19	6,83%
Харків	46	16,55%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	278	100,00%
Немає відповіді	0	
ВСЬОГО	278	

Частина А. Якість кодексів

Запитання 1. Нові Цивільний та Господарський процесуальні кодекси визначили своїми загальними цілями спрощення доступу до правосуддя, підвищення ефективності процесу, покращення якості судочинства і оптимізацію судових витрат. Чи враховують зазначені цілі судді під час інтерпретації процесуальних правил?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	52	18,98%
Скоріше так	145	52,92%
Скоріше ні	54	19,71%
Ні	17	6,20%
Я не знаю	6	2,19%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	274	100,00%
Немає відповіді	4	
ВСЬОГО	278	

Запитання 2. Чи потрібна додаткова підготовка суддів для покращення розуміння ними процесуальних правил?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	152	55,27%
Скоріше так	85	30,91%
Скоріше ні	28	10,18%
Ні	9	3,27%
Я не знаю	1	0,36%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	275	100,00%
Немає відповіді	3	
ВСЬОГО	278	

Запитання 3. Чи потрібна додаткова підготовка адвокатів для покращення розуміння ними процесуальних правил?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	166	60,14%
Скоріше так	86	31,16%
Скоріше ні	16	5,80%
Ні	8	2,90%
Я не знаю	0	0,00%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	276	100,00%
Немає відповіді	2	
ВСЬОГО	278	

Запитання 4. Чи було б корисним гарантувати, що процесуальні правила не будуть часто змінюватися, аби судді та адвокати змогли знайти шляхи вдосконалення судового процесу на практиці?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	187	67,75%
Скоріше так	55	19,93%
Скоріше ні	20	7,25%
Ні	11	3,99%
Я не знаю	3	1,09%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	276	100,00%
Немає відповіді	2	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

Запитання 5. Надання усних пояснень може підвищити ефективність розгляду справи у суді. Чи забезпечується новими процесуальними правилами достатні можливості учасникам надавати усні пояснення?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	108	38,99%
Скоріше так	88	31,77%
Скоріше ні	54	19,49%
Ні	22	7,94%
Я не знаю	5	1,81%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

Запитання 6. Чи впливає актуальна судова практика на поведінку сторін при прийнятті рішення про звернення до суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	133	48,01%
Скоріше так	106	38,27%
Скоріше ні	25	9,03%
Ні	13	4,69%
Я не знаю	0	0,00%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

Запитання 7. Чи впливає актуальна судова практика на сторін при прийнятті ними рішень щодо способу (тактики) ведення справ?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	137	49,46%
Скоріше так	116	41,88%
Скоріше ні	20	7,22%
Ні	4	1,44%
Я не знаю	0	0,00%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

Запитання 8. Чи впливає актуальна судова практика на суддів?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	134	48,55%
Скоріше так	122	44,20%
Скоріше ні	13	4,71%
Ні	4	1,45%
Я не знаю	3	1,09%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	276	100,00%
Немає відповіді	2	
ВСЬОГО	278	

Запитання 9. Чи забезпечує актуальна судова практика більш уніфіковане застосування закону по всій країні?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	80	29,09%
Скоріше так	128	46,55%
Скоріше ні	45	16,36%
Ні	16	5,82%
Я не знаю	6	2,18%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	275	100,00%
Немає відповіді	3	
ВСЬОГО	278	

Запитання 10. Чи достатньо поінформовані судді про практику розгляду справ касаційним судом?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	71	25,63%
Скоріше так	132	47,65%
Скоріше ні	38	13,72%
Ні	14	5,05%
Я не знаю	22	7,94%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Запитання 11. Чи дають рішення касаційного суду достатнє розуміння про те, яким чином суд касаційної інстанції застосовує та тлумачить закон?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	64	23,10%
Скоріше так	150	54,15%
Скоріше ні	42	15,16%
Ні	20	7,22%
Я не знаю	1	0,36%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

Запитання 12. Який статус судових рішень касаційного суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Обов'язковий	96	35,69%
Рекомендаційний	131	48,70%
Інший	31	11,52%
Я не знаю	11	4,09%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	269	100,00%
Немає відповіді	9	
ВСЬОГО	278	

Запитання 13. Чи є судді достатньо підготовленими для того, щоб досягти мети процесуальних норм, передбачених законодавцем?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	56	20,22%
Скоріше так	131	47,29%
Скоріше ні	68	24,55%
Ні	14	5,05%
Я не знаю	8	2,89%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	277	100,00%
Немає відповіді	1	
ВСЬОГО	278	

Запитання 14. Чи вдало впроваджені відмінності між процедурами для конкретних видів справ (цивільних, адміністративних тощо)?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	40	14,65%
Скоріше так	118	43,22%
Скоріше ні	79	28,94%
Ні	22	8,06%
Я не знаю	14	5,13%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Частина В. Роль сторін та їх адвокатів

Запитання 15. Чи ефективні санкції, передбачені процесуальними нормами, проти неналежної процесуальної поведінки?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	36	13,19%
Скоріше так	85	31,14%
Скоріше ні	91	33,33%
Ні	48	17,58%
Я не знаю	13	4,76%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Запитання 16. Чи потрібні зміни в правилах щодо протидії неналежній процесуальній поведінці?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	92	33,45%
Скоріше так	92	33,45%
Скоріше ні	61	22,18%
Ні	17	6,18%
Я не знаю	13	4,73%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	275	100,00%
Немає відповіді	3	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

Запитання 17. Обов'язкове представництво адвокатом підвищує якість рішення суду.

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	176	64,23%
Ні	78	28,47%
Я не знаю	20	7,30%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	274	100,00%
Немає відповіді	4	
ВСЬОГО	278	

Запитання 18. Обов'язкове представництво впливає на доступ до правосуддя.

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	194	70,80%
Ні	67	24,45%
Я не знаю	13	4,74%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	274	100,00%
Немає відповіді	4	
ВСЬОГО	278	

Запитання 19. Обов'язкове представництво впливає на ефективність судового провадження.

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	202	73,99%
Ні	62	22,71%
Я не знаю	9	3,30%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Запитання 20. Обов'язкове представництво впливає на справедливість судового провадження.

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	119	43,59%
Ні	129	47,25%
Я не знаю	25	9,16%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Запитання 21. Чи існує зв'язок між системою безоплатної правової допомоги та обов'язковим представництвом?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	140	51,85%
Ні	53	19,63%
Я не знаю	77	28,52%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	270	100,00%
Немає відповіді	8	
ВСЬОГО	278	

Запитання 22. Чи забезпечує система безоплатної правової допомоги достатній доступ до суду для малозабезпечених сторін?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	50	18,45%
Скоріше так	100	36,90%
Скоріше ні	51	18,82%
Ні	24	8,86%
Я не знаю	46	16,97%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	271	100,00%
Немає відповіді	7	
ВСЬОГО	278	

Запитання 23. Чи може бути гарантований доступ до суду для малозабезпечених сторін іншими способами, ніж безоплатна правова допомога (наприклад, само-представництво та допомога стороні, яка не має адвоката, з боку суду)?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	63	23,08%
Скоріше так	71	26,01%
Скоріше ні	88	32,23%
Ні	32	11,72%
Я не знаю	19	6,96%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Запитання 24. Чи є матеріали справи достатньо підготовленими сторонами, коли вони подають їх до суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	10	3,65%
Скоріше так	138	50,36%
Скоріше ні	92	33,58%
Ні	21	7,66%
Я не знаю	13	4,74%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	274	100,00%
Немає відповіді	4	
ВСЬОГО	278	

Запитання 25. Чи є матеріали справи достатньо підготовленими адвокатами, коли вони подають їх до суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	53	19,34%
Скоріше так	182	66,42%
Скоріше ні	19	6,93%
Ні	9	3,28%
Я не знаю	11	4,01%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	274	100,00%
Немає відповіді	4	
ВСЬОГО	278	

Запитання 26. Чи потрібні правила, які б спрямовували поведінку сторін та їхніх адвокатів, перш ніж звертатися до суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	120	43,96%
Скоріше так	77	28,21%
Скоріше ні	49	17,95%
Ні	19	6,96%
Я не знаю	8	2,93%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Запитання 27. Як функціонує система залучення заінтересованих (третіх) осіб до участі у справі, що розглядається?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Добре	38	13,92%
Переважно добре	164	60,07%
Найчастіше погано	49	17,95%
Погано	9	3,30%
Я не знаю	13	4,76%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	273	100,00%
Немає відповіді	5	
ВСЬОГО	278	

Запитання 28. Як часто заінтересовані (треті) особи допускаються до участі у справі, що розглядається?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Часто	172	63,24%
Іноді	85	31,25%
Ніколи	2	0,74%
Я не знаю	13	4,78%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	272	100,00%
Немає відповіді	6	
ВСЬОГО	278	

Частина С. Роль суду

Запитання 29. Чи є прийнятною існуюча система розподілу справ між суддями?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	100	36,90%
Скоріше так	106	39,11%
Скоріше ні	32	11,81%
Ні	17	6,27%
Я не знаю	16	5,90%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	271	100,00%
Немає відповіді	7	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

Запитання 30. Чи нові правила сприяють незалежності суддів (тобто, при ухваленні рішень на суддю не впливають інші судді або органи державної влади)?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	57	20,96%
Скоріше так	99	36,40%
Скоріше ні	59	21,69%
Ні	36	13,24%
Я не знаю	21	7,72%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	272	100,00%
Немає відповіді	6	
ВСЬОГО	278	

Запитання 31. Чи нові правила сприяють неупередженості суддів (тобто, суддя не надає переваг жодній зі сторін)?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	62	22,88%
Скоріше так	97	35,79%
Скоріше ні	62	22,88%
Ні	32	11,81%
Я не знаю	18	6,64%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	271	100,00%
Немає відповіді	7	
ВСЬОГО	278	

Запитання 32. Чи потрібні додаткові заходи для посилення незалежності суддів?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	153	56,88%
Скоріше так	63	23,42%
Скоріше ні	39	14,50%
Ні	5	1,86%
Я не знаю	9	3,35%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	269	100,00%
Немає відповіді	9	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Запитання 33. Чи потрібні додаткові заходи для посилення неупередженості суддів?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	115	52,04%
Скоріше так	53	23,98%
Скоріше ні	36	16,29%
Ні	14	6,33%
Я не знаю	3	1,36%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	221	100,00%
Немає відповіді	57	
ВСЬОГО	278	

Запитання 34. Чи має суддя отримати більше свободи у контексті інтерпретації процесуальних норм?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	60	22,06%
Скоріше так	69	25,37%
Скоріше ні	93	34,19%
Ні	47	17,28%
Я не знаю	3	1,10%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	272	100,00%
Немає відповіді	6	
ВСЬОГО	278	

Запитання 35. Чи повинен суддя мати більше свободи в організації судових слухань?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	78	28,78%
Скоріше так	93	34,32%
Скоріше ні	63	23,25%
Ні	32	11,81%
Я не знаю	5	1,85%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	271	100,00%
Немає відповіді	7	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Запитання 36. Чи слід дозволити суду проводити аналіз можливих шляхів, якими справа може розвиватися у суді?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	94	35,07%
Скоріше так	95	35,45%
Скоріше ні	39	14,55%
Ні	27	10,07%
Я не знаю	13	4,85%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	268	100,00%
Немає відповіді	10	
ВСЬОГО	278	

Запитання 37. Чи буде це також потрібно (див. запитання 36) у випадку, якщо сторону не представлятиме адвокат?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	105	39,18%
Скоріше так	76	28,36%
Скоріше ні	42	15,67%
Ні	25	9,33%
Я не знаю	20	7,46%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	268	100,00%
Немає відповіді	10	
ВСЬОГО	278	

Запитання 38. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи призводить це до справедливого розгляду справи?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	48	17,78%
Скоріше так	87	32,22%
Скоріше ні	92	34,07%
Ні	28	10,37%
Я не знаю	15	5,56%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	270	100,00%
Немає відповіді	8	
ВСЬОГО	278	

Запитання 39. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи призводить це до ефективного розгляду справи?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	27	12,33%
Скоріше так	66	30,14%
Скоріше ні	87	39,73%
Ні	25	11,42%
Я не знаю	14	6,39%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	219	100,00%
Немає відповіді	59	
ВСЬОГО	278	

Запитання 40. Нові правила передбачають відносно пасивну роль судді. Чи впливає це на додержання вимог щодо розгляду справи протягом розумного строку?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	36	13,38%
Скоріше так	68	25,28%
Скоріше ні	93	34,57%
Ні	58	21,56%
Я не знаю	14	5,20%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	269	100,00%
Немає відповіді	9	
ВСЬОГО	278	

Запитання 41. Чи буде доцільним впровадити систему, яка дозволить суддям у порівняно нескладних категоріях справ ухвалювати рішення в усній формі (за належної фіксації) безпосередньо при закритті слухання?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	68	25,28%
Скоріше так	56	20,82%
Скоріше ні	52	19,33%
Ні	84	31,23%
Я не знаю	9	3,35%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	269	100,00%
Немає відповіді	9	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

Частина D. Судовий процес

Запитання 42. Який вплив на вирішення справи мають нові норми щодо обов'язків при збиранні сторонами доказів?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Позитивний ефект	189	71,32%
Жодного ефекту	34	12,83%
Негативний ефект	27	10,19%
Я не знаю	15	5,66%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	265	100,00%
Немає відповіді	13	
ВСЬОГО	278	

Запитання 43. Чи необхідно додатково уточнювати обов'язки суду щодо збору доказів?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	76	28,57%
Скоріше так	92	34,59%
Скоріше ні	72	27,07%
Ні	22	8,27%
Я не знаю	4	1,50%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	266	100,00%
Немає відповіді	12	
ВСЬОГО	278	

Запитання 44. Розкриття доказів зобов'язує сторони подавати документи, які відповідають певним стандартам належності, добровільно за власною ініціативою, навіть якщо цього не вимагає сторона-опонент, і навіть якщо ці документи шкодять їх власним інтересам. Чи має новий обов'язок розкриття доказів позитивний ефект?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	61	23,11%
Скоріше так	82	31,06%
Скоріше ні	60	22,73%
Ні	25	9,47%
Я не знаю	36	13,64%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	264	100,00%
Немає відповіді	14	
ВСЬОГО	278	

Запитання 45. Розкриття доказів зобов'язує сторони подавати документи, які відповідають певним стандартам належності, добровільно за власною ініціативою, навіть якщо цього не вимагає сторона-опонент, і навіть якщо ці документи шкодять їх власним інтересам. Чи правильно розуміють суди суть розкриття доказів?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	34	13,13%
Скоріше так	91	35,14%
Скоріше ні	73	28,19%
Ні	28	10,81%
Я не знаю	33	12,74%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	259	100,00%
Немає відповіді	19	
ВСЬОГО	278	

Запитання 46. Чи здатні судді запобігти порушенню процесуальних норм сторонами та їх адвокатами?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	82	31,06%
Скоріше так	125	47,35%
Скоріше ні	39	14,77%
Ні	16	6,06%
Я не знаю	2	0,76%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	264	100,00%
Немає відповіді	14	
ВСЬОГО	278	

Запитання 47. Які інструменти використовуються для запобігання порушенню строків?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Додаткові слухання	55	22,82%
Календарі справ	82	34,02%
Консультації зі сторонами про хід справи	32	13,28%
Списки щодо затримки розглядуваних справ	10	4,15%
Інші	62	25,73%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	241	100,00%
Немає відповіді	37	
ВСЬОГО	278	

Запитання 48. Чи розглядаються справи першої інстанції ґрунтовно з огляду на можливість подання апеляції?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	61	23,55%
Скоріше так	137	52,90%
Скоріше ні	46	17,76%
Ні	10	3,86%
Я не знаю	5	1,93%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	259	100,00%
Немає відповіді	19	
ВСЬОГО	278	

Запитання 49. Які межі розгляду справи апеляційним судом?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Вона обмежується фактами, встановленими в першій інстанції, щодо застосування закону	111	43,36%
Вона розглядає факти, включаючи нові факти, подані сторонами при розгляді скарги, щодо застосування закону	127	49,61%
Інші	18	7,03%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	256	100,00%
Немає відповіді	22	
ВСЬОГО	278	

Запитання 50. Чи впливає обмежений доступ до касаційного суду на його спроможність гарантувати однакове застосування законодавства?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	71	27,20%
Скоріше так	77	29,50%
Скоріше ні	70	26,82%
Ні	34	13,03%
Я не знаю	9	3,45%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	261	100,00%
Немає відповіді	17	
ВСЬОГО	278	

Запитання 51. Чи впровадження касаційних фільтрів зменшить навантаження касаційного суду, дозволяючи йому зосередитись на однаковому застосуванні закону та розвитку законодавства?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	81	31,15%
Скоріше так	114	43,85%
Скоріше ні	34	13,08%
Ні	16	6,15%
Я не знаю	15	5,77%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	260	100,00%
Немає відповіді	18	
ВСЬОГО	278	

Запитання 52. Чи впливають судові збори на доступ до суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	153	58,85%
Скоріше так	49	18,85%
Скоріше ні	35	13,46%
Ні	14	5,38%
Я не знаю	9	3,46%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	260	100,00%
Немає відповіді	18	
ВСЬОГО	278	

Запитання 53. Чи забезпечують існуючі процесуальні правила достатню свободу дій, дозволяючи судді керувати справами відповідно до їхніх особливостей (наприклад, дозволяючи судді обирати методи та механізми управління справами, які відповідають конкретним обставинам)?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	38	14,67%
Скоріше так	96	37,07%
Скоріше ні	76	29,34%
Ні	26	10,04%
Я не знаю	23	8,88%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	259	100,00%
Немає відповіді	19	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

EXPERTISE
FRANCE

PRAVO-JUSTICE

Запитання 54. Чи може проводитися усне слухання на ранніх стадіях провадження за чинними процесуальними правилами?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	73	28,52%
Скоріше так	65	25,39%
Скоріше ні	48	18,75%
Ні	46	17,97%
Я не знаю	24	9,38%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	256	100,00%
Немає відповіді	22	
ВСЬОГО	278	

Запитання 55. Як часто суди, які не мають юрисдикції, автоматично направляють справи до компетентного суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Завжди	24	9,38%
Переважно	105	41,02%
Я не знаю	56	21,88%
Рідко	56	21,88%
Ніколи	15	5,86%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	256	100,00%
Немає відповіді	22	
ВСЬОГО	278	

Частина Е. Врегулювання та альтернативне вирішення спорів

Запитання 56. Чи слід суду вживати заходів для сприяння врегулюванню спору, який вже перебуває у його провадженні?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	150	55,97%
Скоріше так	88	32,84%
Скоріше ні	17	6,34%
Ні	5	1,87%
Я не знаю	8	2,99%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	268	100,00%
Немає відповіді	10	
ВСЬОГО	278	

Запитання 57. Як часто врегулювання спору до ухвалення судом рішення по суті відбувається на практиці?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Завжди	7	2,68%
Часто	32	12,26%
Рідко	177	67,82%
Не використовується	18	6,90%
Я не знаю	27	10,34%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	261	100,00%
Немає відповіді	17	
ВСЬОГО	278	

Запитання 58. На якому етапі провадження відбувається врегулювання спору до ухвалення судом рішення по суті?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Початковий етап	136	53,54%
Після заслуховування сторін	48	18,90%
На заключних етапах	46	18,11%
Інше	24	9,45%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	254	100,00%
Немає відповіді	24	
ВСЬОГО	278	

Запитання 59. Чи часто механізми альтернативного вирішення спорів використовуються сторонами, юристами та / або судами?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Завжди	6	2,29%
Часто	33	12,60%
Я не знаю	19	7,25%
Рідко	179	68,32%
Не використовується	25	9,54%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	262	100,00%
Немає відповіді	16	
ВСЬОГО	278	

Запитання 60. Чи впливає використання механізмів альтернативного вирішення спорів на доступ до суду?

	К-ть відповідей	К-ть відповідей (%)
Так	67	25,77%
Скоріше так	42	16,15%
Скоріше ні	71	27,31%
Ні	67	25,77%
Я не знаю	13	5,00%
ВСЬОГО ВІДПОВІЛО	260	100,00%
Немає відповіді	18	
ВСЬОГО	278	

THIS PROJECT IS FUNDED BY
THE EUROPEAN UNION

Моніторинг імплементації Цивільного та Господарського процесуальних кодексів

ДОДАТОК VI

Реальність у цифрах

Для уточнення структури та актуальності цього звіту корисним є висвітлення деяких даних щодо кількості справ та інших статистичних даних.

Наведена нижче інформація базується на основі статистичних даних за 2018 рік, наданих Державною судовою адміністрацією України.

A. Загальні суди

До загальних судів першої інстанції надійшло 624 655 позовних заяв, з яких лише у 540 106 було відкрито провадження.

У 170 102 справах відповідач не з'являвся до суду, у результаті чого ухвалювалося заочне рішення.

У звітності судів обліковувалися 3 173 заяви про забезпечення доказів, позову до подання позовної заяви: 3 128 з них розглянуто, задоволено – 1 327. Перебувало у провадженні у звітному періоді – 3 245.

Можливо виділити деякі категорії справ:

• Сімейне право:	• Інтелектуальна власність:
- надійшло у звітному періоді – 205 369;	- надійшло у звітному періоді – 193;
- розглянуто – 194 902.	- розглянуто – 200.
- перебувало у провадженні – 245 780	- перебувало у провадженні – 460.

Середня тривалість розгляду справи (від початку справи до її вирішення) складало 86 днів.

Кількість судових рішень щодо юрисдикції чи направлення до інших судів – 3 994.

Апеляційні суди:

У 2018 році у провадженні перебувала 106 401 апеляційна скарга, надійшло у звітному періоді – 89 073, кількість розглянутих справ – 72 857.

Середня тривалість апеляційного провадження складає 49 днів.

B. Господарські суди

До господарських судів першої інстанції надійшло 80 375 позовних заяв, з яких лише щодо 62 365 було відкрито провадження.

Також у звітності судів обліковувалися 437 заяв про забезпечення доказів, позову до подання позовної заяви, 399 було розглянуто і 105 заяв задоволено.

Щодо різних категорій справ, наступне є показовим:

- «Грошові зобов'язання»: кількість розглянутих справ позовного провадження про невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань – 28 160;
- Кількість розглянутих справ про грошові вимоги кредитора до боржника у справах про банкрутство – 3 512;
- «Щодо нерухомого майна»: кількість розглянутих справ позовного провадження про невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань щодо купівлі-продажу нерухомого майна – 118;
- «Інтелектуальна власність»: Кількість розглянутих справ про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності – 454.

Середня тривалість розгляду справи у першій інстанції складало 110 днів.

Апеляційні суди:

У звітному періоді надійшло 25 602 апеляційних скарг, з яких розглянуто 15 745.

У провадженні перебувало 29 389 апеляційних скарг.

Середня тривалість розгляду апеляційних скарг – 47 днів.

Експерти зробили наступні спостереження. Наведені дані ілюструють важливість теми цього звіту, але зарано робити будь-які висновки. Ці цифри також вказують на необхідність більш ретельного аналізу та потребують додаткових пояснень, зокрема, це стосується кількості справ, що розглядаються, поданих і вирішених справ, а також середньої тривалості розгляду справ.